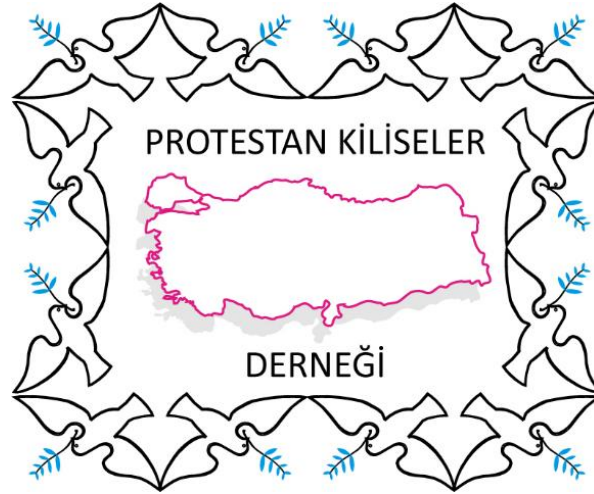

PROTESTANLAR 'TEHDİT' Mİ, YOKSA TEHDİT ALTINDA MI?

Türkiye'deki Protestanlar'ın Yasal ve Sosyal Sorunları - 2010

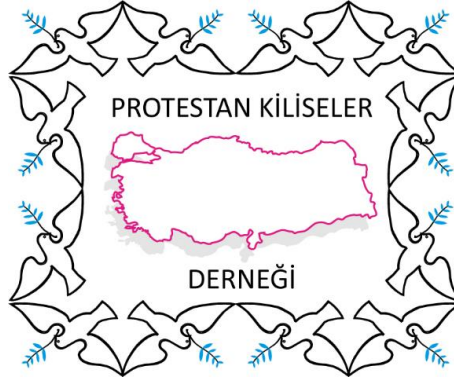

PROTESTAN KİLİSELER DERNEĞİ
HUKUK VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ İZLEME KURULU

www.protestankiliseler.org

Bu rapor, Global Dialogue'un mali desteğiyle hazırlanmıştır. Rapordaki görüşler herhangi bir şekilde Global Dialogue'un görüşlerini yansıtmmaktadır.

"Protestan Kiliseler Derneği", 1989'da kilise önderlerinin 'Temsilciler Kurulu' olarak bir araya gelmesi ile başlayıp 'Türkiye Protestan Kiliseler Birliği'ne dönüşmesi ve nihayet 23.01.2009 tarihinde dernekleşmesi ile oluşmuştur. Dernek altında faaliyet gösteren 'Hukuk ve İnanç zgrlğn İzleme Kurulu', inanç özgürlüğünün korunmasına yönelik olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	4
I. Genel Giriş	5
A. Geçmişten Günümüze Türkiye’de Protestanlık ve Demografik Bilgiler.....	5
B. Günümüzde Protestanlar’ın Demografik Yapısı	5
II. Yasal Çerçeve	5
III. Protestan Toplumunun Temel Sorunları	5
A. Tüzel Kişilik Sorunu	5
B. İbadet Yeri Sorunu	5
C. Eğitim Sorunu	5
a. Din Adamı Yetiştirme	5
b. Din Dersi ve Çocuklar	5
D. Ayrımcılık	5
E. Algılar; Devletin, Toplumun ve Medyanın Bakış Açısına İlişkin Algı	5
IV. Çözüm Önerileri	5

ÖNSÖZ

İncil'in Yuhanna bölümü 8:32 ayetinde şu yazılıdır: "Gerçeği bileceksiniz ve gerçek sizi özgür kılacak." Tabii, özgür kılınmak keşfedilen 'gerçeğin' nasıl kullanıldığına da bağlıdır. Ancak, gerçekler ortaya çıkmadan, bu gerçekler anlaşılmadan yapılan değerlendirmeler eksik kalır, doğru yargılara varılamaz ve haksızlıklar ortadan kalkamaz. Gerçekler bilinmediği, örtüldüğu veya saptırıldığı zaman özgürlükten mahrum kalanlar sadece 'mağdur' olanlar değil, toplumdur. Ne kişiler ne de yönetimler, 'eksik bilgi', 'yarı gerçekler' veya 'yalanlar' ektikten sonra, adalet ve doğruluk biçebilirler. Biz ölkemizde ayırım yapılmaksızın herkes için adalet ve doğruluk biçildiğini görmeği arzuluyoruz.

Bu rapor, temel insan hakları içinde yer alan 'inanç ve düşünce özgürlüğu' alanında ölkemizde Protestan toplumunun durum ve yaşadıklarının gerçeklerini sunmaktadır. Raporda görüleceği gibi, bazı ilerlemeler olsa da, bir an önce düzeltilmesi gereken birçoğ temel olumsuzluğun sürdüğünü de görüyoruz. Bunların da düzeltileceğini ve dolayısı ile tüm halkımıza 'özgürlük' yaşatılacağını ümit ediyoruz.

Raporu büyük çabalar harcayıp hazırlayan değerli arkadaşlarımız Mine Yıldırım ve Umut şahin'e, yıllardır değerli katkılarını esirgemeyen Sayın Av. Orhan Kemal Cengiz'e, TESEV'den Sayın Dilek Kurban'a çok teşekkür ederiz. Ayrıca araştırmalara yardımcı olan tüm Protestan toplumu önderleri ve üyelerine teşekkür ederiz.

Bu raporun hazırlanabilmesi için gerekli araştırmalar, seyahatler, basım vb. için derneğimize güvenip burs sağlayarak destek olan 'Global Dialogue' kuruluşu ve Türkiye temsilcilerine çok müteşekkiriz.

Zekai Tanyar
Protestan Kiliseler Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı

I. GENEL GİRİŞ

Elinizdeki çalışma, Türkiye’de inanç özgürlüğünün tanınması ve uluslararası insan hakları standartları ölçüsünde hayata geçirilebilmesi ve bu amaçla Protestan cemaatinin sorunlarının incelenmesi projesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki Protestan toplumunun, içinde yaşadığı devlete ve topluma sesini duyurma çabasının sonucudur. Türkiye’de hemen hemen herkesin görüş birliğine sahip olduğu bir mesele, ‘misyonerlerin’ ülke için büyük bir tehdit olduğu ve engellenmeleri gerektiği meselesidir. Herhangi bir yasayla düzenlenmemiş bu ‘suçu’ işleyen misyonerlerin kim olduğu sorusunun cevabı ise tam olarak belli değildir. Bu tanımlama bakış açısına ve tarihsel bilgilerinize göre değişir. Öte yandan, bu yaftanın üzerine asıldığı gruplardan biri olan Protestan toplumu son yirmi yıldır bu suçlama ve damgalamanın sonuçlarını yaşamaktadır. İşte elinizdeki çalışmanın amacı, bu yaftanın ötesine geçerek, gerçekten anlamak isteyenler için, Protestan toplumuna yakından bakmaktır.

Protestanlar’ın sorunlarına ışık tutmayı amaçlayan bu raporda sırasıyla, Protestanlar’ın tarihini, demografik yapısını, din özgürlüğüne ilişkin uluslararası standartları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin konuya ilişkin yaklaşımını, gayrimüslimleri ilgilendirdiği ölçüde din özgürlüğüyle ilgili iç hukuk düzenlemelerini, Protestanlar’ın maruz kaldıkları hukuki problemlere ilişkin bir değerlendirmeyi, kendi tecrübelerinden temel sorunlarını ve en son olarak da sorunların çözümlerine ilişkin bir öneriler listesini okuyacaksınız.

Çalışmamız iki temel alan üzerine kurulmuştur. Birinci kısımda, Protestanlar’ın sorunları yasal çerçeve içinde incelenmektedir. İkinci kısımda ise, birinci kısımda ele alınan yasal konulara, Protestanlar’ın deneyimleriyle ayna

tutulmaya çalışılacaktır. Bu genel çerçeve içinde, tüzel kişilik sorunu, ibadet yeri sorunu, din görevlisi yetiştirme ve okullarda din dersleri başlıkları altında incelenen dinsel eğitim konusu ve ayrımcılık konuları kilit meseleler olarak incelenmiştir. Bunlara ek olarak, devletin, medyanın ve toplumun kendilerine nasıl baktığı konusunda Protestan toplumunun algılarına da yer verilmiştir. Çalışmamız sonunda ortaya konan sorun ve çözüm önerilerinin, Türkiye’de çoğulcu demokrasiyi benimsemiş bir devlet ve toplum içinde din ve inanç özgürlüğünün herkes tarafından eşit bir şekilde yaşanmasına katkıda bulunmasını arzuluyoruz.

Çalışmamızın yasal sorunlara ayna tutan kısmı için, deneyim ve izlenimleri doğrudan Protestan toplumundan derleyebileceğimiz bir yöntem izledik. Bu amaçla, en kalabalık Protestan kilise topluluklarının bulunduğu illerden, İstanbul, İzmir, Diyarbakır ve Ankara’da¹ topluluk temsilcileriyle bir araya gelerek, gerek grup olarak gerekse birebir görüşmelerle ele aldığımız konularda deneyimlerini ve görüşlerini almaya çalıştık. Paylaşılanları bir tipoloji oluşturarak ve eğilimleri saptamaya çalışarak bu çalışmada ortaya koyduk. Analizden çok deneyimleri, mücadeleleri ve bireylerin sesini aktarmaya çalıştık. Çalışmamızda amaçladığımız bir diğer konu da, Protestan toplumu içinde kadınların ve çocukların sorunlarına özel olarak odaklanmaktır. Düzenlediğimiz toplantılarda kadın katılımcıların sayısının son derece az olmasından ötürü, toplumun bu kesiminin sesini duyurma amacımıza

¹ Bu illerde düzenlediğimiz toplantılara ek olarak, mümkün olduğu kadar fazla kişinin sesini duyurabilmek amacıyla, projemiz dışında çeşitli vesilelerle Protestan kiliseleriyle yapılan görüşmelerden de elde edilen deneyim ve izlenimleri de kullandık.

ulaşamadık. Öte yandan, Protestan ailelerin çocuklarının durumunun, özellikle okullarımızda din derslerinde yaşamakta oldukları sıkışmışlık duygusunun ne denli göz ardı edilmiş olduğunu gördük ve bu çalışma aracılığıyla onların seslerini de duyurmaya gayret gösterdik.

A. Geçmişten Günümüze Türkiye’de Protestanlık ve Demografik Bilgiler

Ülkemizde Protestan toplumunun tarihini 1970’den önce ve sonra olmak üzere iki dönemde incelemek gerekmektedir. Protestan cemaatleri, Anadolu’da ilk kez 1800’lü yıllarda Osmanlı İmparatorluğu döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır.² Protestan cemaati ilk kez 1846 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından tanınmış ve 27 Kasım 1850 yılında Osmanlı Sultanı Abdülmecit tarafından bağımsız müstakil millet (yasal dini cemaat) olarak kabul edilmiştir.³ Ancak Cumhuriyet kurulduktan sonra bu statü hukuken yok sayılmıştır.

Cumhuriyet öncesi dönemde cemaat yapısı incelendiğinde, Protestan toplumunun, Anadolu’nun büyük bir kısmına yayılmış olan, daha çok, Ermeni, Rum ve Süryani kökenli Osmanlı vatandaşlarından oluştuğu görülmektedir.⁴ Ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan tehcir ve Cumhuriyet döneminde yaşanan mübadele, varlık vergisi ve 6-7 Eylül 1955 olayları neticesinde Anadolu’daki cemaatin neredeyse tamamı ve İstanbul’daki cemaatin büyük kısmı ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Günümüzde bakıldığında ise, Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri varlığını sürdüren Protestan cemaati, İstanbul’da kalan üç cemaatle sınırlıdır: Gedikpaşa Ermeni Protestan Cemaati, Aynalıçeşme Ermeni Protestan Cemaati ve İmanuel (Bible House) Süryani Cemaati.

² Kocabaşoğlu, Uygur, Anadolu’daki Amerika, s. 14, 2000.

³ Anadolu’daki Protestan Ermeni Milleti’nin Oluşumu, Mehmet Alparslan Küçük, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi 50:2 (2009) s. 178

⁴ Kocabaşoğlu, Uygur, Anadolu’daki Amerika, s. 28

70’li yıllardan sonra Müslüman kökenli birkaç kişinin Hıristiyanlığı benimsemesi ve birkaç Süryani ve Ermeni kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının bir araya gelmesi ve ibadet dilini Türkçe olarak benimsemesiyle, Türk Protestan toplumu ortaya çıkmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir’de ilk başlarda evlerde toplanan topluluk, daha sonra büyüme sürecine girmiş, başta İstanbul olmak üzere, Ankara ve İzmir’de küçük topluluklar oluşmaya başlamıştır. Çeşitli mekanların ibadet yeri olarak kullanılmaya başlaması neticesinde 80’li yıllardan itibaren görünürlük kazanmaya başlayan topluluk, ilk olarak 1980 askeri ihtilal döneminde baskı görmeye başlamış, ardından 1988’de yine baskı ve gözaltına alınmalar ile karşılaşmıştır.

Daha sonra, 90’lı yıllarda, görece rahat bir dönem geçiren Protestan toplumu klasik kilise binalarına sahip olmadığından, bu nitelikleri taşımayan (iş yeri, depo vb.) yerler kiralayarak veya satın alarak görünürlüklerini artırmış, başta valilik ve emniyet olmak üzere buldukları yerin yerel yetkililerine dini amaçlı toplantı düzenledikleri konusunda yazılı bildirimlerde bulunarak kamusal alanda görünmeye başlamışlardır. Yasalarda cami dışında bir ibadet yeri kurmak veya inşa etmek mümkün olmadığı için yerel yetkililer bu yerlere başlangıçta müdahale etmemiş, bir anlamda sessiz kalarak bu yerlerin açılmasını onaylamışlardır. Ancak 90’lı yılların sonundan itibaren, başta yazılı ve görsel medyada olmak üzere, gayrimüslim grupların ülke güvenliği için tehdit oluşturduğu, amaçlarının ülkeyi bölmek olduğu, insanlara para vererek inançlarını benimsettikleri, bu toplantı yerlerinin yasa dışı ve korsan olduğu mesajları güçlü bir şekilde işlenmeye başlanmış ve bazı devlet kurumlarının raporlarında yer almaya başlamıştır. Bu eğilimin sonucu olarak 1999’da İzmir’de ve İstanbul’da birer yerel topluluk geçici süre ile kapatılmıştır.⁵ 2001 yılının sonunda Protestan cemaatinin faaliyetleri Milli Güvenlik Kurulu’nun Aralık ayı toplantı gündemine

⁵ 1999’da İzmir’de İzmir İsa Mesih Topluluğu ve İstanbul Zeytinburnu Mesih İnanlıları Topluluğu kapatılmıştır.

alınmış, misyonerlik faaliyetlerinin ülke güvenliği için bir tehdit oluşturduğu ve bu gruplar ile mücadele edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁶ Milli Güvenlik Kurulu toplantısının hemen ardından, 2001 yılında, başta İstanbul olmak üzere, yirmiye yakın topluluğun bulunduğu mekana kapatma davaları açılmıştır. 2007 yılında bu yerlerin kapatılması Danıştay kararı ile onaylanmıştır.⁷ Daha öncesinde başlamakla birlikte, 2001 yılı Aralık ayı Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ardından, başta medya olmak üzere, birçok alanda Hıristiyanlık karşıtı kampanyalar yoğunlaşmış, televizyon programları düzenlenmiştir. Tüm bu karalama kampanyasıyla eş zamanlı bir şekilde kiliseler fiziki saldırıya uğramaya, topluluk üyeleri misyonerlik yaptıkları gerekçesi ile gözaltına alınmaya başlamıştır. Bazı yabancı uyruklu Protestanlar, misyonerlik yaptıkları gerekçesi ile sınır dışı edilmiştir. 2007 yılında bu saldırılar doruk noktasına ulaşmış, önce Trabzon’da bir Katolik rahip, ardından Malatya’da üç Protestan Hıristiyan vahşice öldürülmüş, kilise önderlerine yönelik birçok suikast planı ortaya çıkarılmış, birçok kilise kundaklama, taşlama, kurşunlama vs. saldırılara maruz kalmıştır.⁸ 2007 yılında İçişleri Bakanlığının azınlıkların korunmasına yönelik genelgesinin ardından, birçok kilise ve kilise önderi polis tarafından fiziki korunmaya alınmıştır.⁹ Bu güvenlik tedbirlerinin etkisiyle son yıllarda güvenlik sorunu geçmiş yıllara kıyasla önemli ölçüde azalmıştır.

Son yıllarda, özellikle Avrupa Birliği’ne uyum süreci ve demokratikleşme yönünde atılan

⁶ Toplantının resmi gündem ve sonuç açıklamasında bu konuya yer verilmemiştir. Ancak birçok gazete ve televizyonda bu konudan bahsedilmiştir. Bu yayınlar Milli Güvenlik Kurulu tarafından yalanlanmamıştır. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=218964>, 20.04.2007

⁷ Danıştay 10. Daire. Esas No:2004/5833 Karar No: 2007/3234

⁸ Protestan Kiliseler Birliği 2007 Hak İhlalleri Raporu, http://www.protestankiliseler.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1137&Itemid=459

⁹ 2007 yılında Gayrimüslimlere karşı artan saldırılar üzerine, İçişleri Bakanlığı azınlıkların korunması yönünde bir genelge yayınlamıştır. Genelge No: 2007/63 Sayı: B050.DİB.04.02./2007/

adımlar sonucunda yasal olarak çeşitli olumlu gelişmeler olsa da, bu adımlar uygulamada Protestan toplumunun sorunlarını çözme konusunda yeterli olmamıştır.

B. Günümüzde Protestan Toplumunun Demografik Yapısı

Türkiye’deki yerel Protestan toplumunun yaklaşık olarak 3000-3500 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin büyük kısmını geçmişte ateist veya İslam dinine mensup kişiler, küçük bir kısmını ise Ermeni, Süryani ve Rum kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır.

Cemaatin yaş ortalaması ülkemizin yaş ortalaması olan 28,5 ile paralellik göstermektedir. Kadın erkek oranı incelendiğinde, erkek sayısının kadınlara göre biraz fazla olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi Türkiye ortalamasının üstünde, ortalama olarak lise düzeyinde bulunmaktadır. Protestanlar iş gücü piyasasına genel olarak özel sektör aracılığı ile katılmaktadır. İşsizlik oranı %10 civarında bulunmaktadır.

Türkiye’deki Protestan toplumu, büyük çoğunluğu İstanbul, Ankara ve İzmir’de olmak üzere, irili ufaklı yaklaşık yüz topluluktan oluşmaktadır. Bu cemaatlerin %50’si kamusal görünürlüğü olmayan, “ev topluluğu” adı verilen, kendi evlerinde ibadetlerini gerçekleştiren, üye sayıları on ile on beş kişiden oluşan topluluklardır. Diğer topluluklar ise, kamusal görünürlüğü olan bir toplantı yerinde toplanmaktadır.

Protestan toplumu, Türk Milli Eğitim sistemi içerisinde kendi din görevlilerini yetiştirme olanağına sahip değildir. Benzer durum diğer gayrimüslim gruplar için de geçerlidir. Protestan toplumu, din adamlarının büyük çoğunluğunu kendi içerisinde yetiştirmekte, küçük bir kısmı yurt dışında bulunan ilahiyat okullarında eğitim almakta, bir kısmı da yurt içinde düzenlenen seminerler aracılığı ile topluluk önderliği için gerekli bilgi ve becerileri edinebilmektedir.

Protestan toplulukların kurduğu, bir vakıf, yir-

mi iki dernek, bu derneklere bağlı beş temsilcilik bulunmaktadır. Geri kalan toplulukların herhangi bir tüzeli kişiliği bulunmamaktadır.

Protestan toplumu, Katolik ve Ortodoks mezheplerinden farklı olarak, hiyerarşik ve merkezi bir yapıya sahip değildir. Her topluluk kendi içinde bağımsız olarak hareket etmektedir. Ancak Protestan toplumu artan baskılara karşı dayanışma ve ortak hareket etme gereği duymuş, böylelikle 80'li yılların sonundan itibaren topluluk önderleri bir araya gelmeye başlamış ve 90'lı yılların ortalarından itibaren bu birliktelik yapısal bir ivme kazanarak kısa

adı TeK (Temsilciler Kurulu) olan Protestan Kiliseler Birliği kurulmuştur. Zaman içinde Türkiye'de bulunan yerel Protestan kiliselerin çoğunluğu bu birlik içinde yer almıştır. Mevcut üyeler ile Türkiye'deki yerel Protestan cemaatinin yaklaşık olarak %85'i temsil edilmektedir. Eski dernek yasalarındaki sınırlamalar nedeniyle uzun yıllar TeK'in resmi makamlar önünde temsil sorunu olmasından dolayı, Dernekler Kanunu'nun değişmesi ile dernek kurulmasına karar verilmiştir. Protestan Kiliseler Derneği 23.01.2009 tarihinde kurulmuştur.

II. YASAL ÇERÇEVE

PROTESTANLAR’IN ULUSLAR ARASI VE TÜRK HUKUK MEVZUATI ALTINDAKİ HAKLARI VE HUKUKİ SORUNLARI

Orhan Kemal Cengiz, Avukat
Protestan Kiliseleri Birliği Hukuk Danışmanı

GİRİŞ

Oldukça dikkatli ve tarihsel bir perspektif içerisinden bakılmazsa, Türkiye’nin “kadim” azınlık politikası anlaşılabilir. Şüphesiz ki, Türkiye’nin uyguladığı azınlık politikalarını “çıplak gözle” anlamayı zorlaştıran bir dizi etken söz konusudur. Türkiye’deki azınlıkların sayıları artık son derece azalmış ve bu topluluklar adeta “görünmez” bir hale gelmişlerdir. Türkiye’deki azınlıklar “konuşkan” değildirler, yaşadıkları korku dolu tarihin de etkisiyle, sorunlarını yüksek sesle dile getirme yetilerini kaybetmişlerdir.

Bütün bu nedenlerle, Türkiye’nin uzun yıllardır, sistematik bir şekilde uyguladığı azınlık politikası dikkatli bir gözle bakılmadan anlaşılabilir.

Aşağıda net bir şekilde ifade edeceğimiz bu “azınlık politikasını” onu oluşturan unsurları kavramadan da, anlayabilmek pek mümkün değildir. O nedenle ilk önce hangi unsurlardan oluştuğuna bir bakıp, bu politikanın genel çerçevesini anlamaya çalışacağız.

Türkiye’nin azınlık politikalarını şu dört kavramla birlikte anlayabiliriz: *Fait Accompli*, Otomatik Pilot, Bilinç Dışı ve İttihatçı Süreklilik.

a) *Fait Accompli*

Fait Accompli bir strateji terimidir. Savaş veya iki grubun mücadelesi bağlamında kullanılır.

Bu bir savaş da olabilir; yine iki grubun mevzi elde etmesi anlamındaki bir mücadele de olabilir. *Fait Accompli*’nin özü şudur: Taraplardan bir tanesi, agresif taraf diyelim, pasif tarafa saldırarak ani bir hamleyle, önceden haber vermeksizin ondan bir şey alır, koparır. Burada agresif taraf, pasif tarafın bir nevi muhafazakârlığına, bir tepki veremeyeceğine güvenmektedir. Pasif taraf genellikle kaybedecek çok şeyi olduğunu düşünür. Kaybedecek çok şeyi olduğunu düşündüğü için ondan bir parça aldığınızda buna reaksiyon vermez. Agresif taraf, pasif tarafın bu “ruh halini” çok iyi bilmektedir ve bu bilgiyle hareket eder. Bir hamle yapar, çok ani bir hamleyle pasif tarafın elinden bir şeyleri alır, yeni bir statüko oluşur. Pasif taraf elindeki bir şeyi kaybetmiştir, agresif tarafın elindeki birimler artmıştır. Aradan bir zaman geçer. Sonra tekrar ani bir hamleyle agresif taraf pasif tarafın elinden bir şey daha alır. Bu böyle sürüp gider. Her seferinde pasif taraf hayıflanır, ama şöyle düşünür: “Eğer buna karşı, açıktan açığa bir karşılaşma yaşarsam, elimdekini tümünü kaybederim.” Bir süre sonra denge değişir. Pasif tarafın elindekinin çoğu alınmıştır, elindekilerden geriye çok azı kalmıştır. Agresif taraf bir hamle daha yapar. Elinden bir şey daha alır. Pasif taraf bu sefer şöyle düşünmeye başlar: “Elimde bir sürü şey vardı, bunlar alınırken hiçbir ses çıkartmadım, şimdi çok az şey kaldı, bunlar için mücadele etmenin anlamı yok.” En sonunda bu

mücadele, pasif tarafın elindeki her şeyi kaybetmesi noktasına kadar devam eder.

Türkiye’de uzun yıllar uygulanmış olan politika bir fait accompli stratejisidir. Vakıf mallarının azınlıkların ellerinden alınması, “varlık vergisi” uygulamaları ve azınlıklara ilişkin tüm diğer kısıtlamalara baktığımızda fait accomplinin karakteristik özellikleri bir biçimde kendini ortaya koyar.

b) Otomatik Pilot

Azınlık politikalarını açıklamak için ikinci olarak kullanacağımız kavram “otomatik pilot” kavramıdır. Kanımızca Türkiye’de sadece azınlık politikaları değil, belli temel politikalar otomatik pilota bağlanmıştır. Bununla ne demek istiyoruz? Şunu söylemek istiyoruz; hepimiz “devlet” ve “hükümet” diye ikili bir ayrımın farkındayız ve belli politikaların “devlet politikası” olduğunu yani gelen hükümetlerin onları değiştiremeyeceğini düşünüyoruz, biliyoruz. Türkiye’nin “kurucu iradesinin” belli konularda belli politikaları öngördüğü varsayılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Rum Patrikhanesi’nin statüsünü düzenleyen 1923 tarihli “Talimat” ve 1974 tarihli “Tezkere”. Dünyada Ortodoksların dini lideri kabul edilen Rum Patrikhanesi’nin statüsünü Türkiye iki tane valilik genelgesiyle düzenlemiştir. Bunlara hukukta “soft law documents”, yani “yumuşak hukuk” dökümanları denir. Çünkü bunlar, teorik olarak, en kolay değiştirilebilecek hukuki düzenlemelerdir. İstanbul Valiliği iki tane düzenleyici işlem yapmış; birine “Talimat”, diğerine “Tezkere” ismini vermiştir. Bunlar kanun ya da tüzük olmadıkları, idarenin düzenleyici işlemleri oldukları için, teorik olarak kolayca değiştirilebilmeleri gerekir. Ama, Türkiye’nin neredeyse tüm hukuk mevzuatı AB uyum süreci çerçevesinde değiştiği halde bu iki “yumuşak hukuk” dökümanına dokunulamamıştır. Çünkü, Türkiye’nin Patrikhane konusu, azınlıklara ilişkin pek çok diğer konu gibi, “otomatik pilota” bağlanmış politikalar tarafından yönetilmektedir.

c) Bilinç Dışı

Yine azınlıklar söz konusu olduğunda aslında Türkiye’deki pek çok şey gibi, pek çok siyasetin, pek çok tavrın çok ciddi bir şekilde “bilinç dışı” kaynakları olduğu kanısındayız. Örnek vermek gerekirse; çok yakın zamanlara kadar Milli Güvenlik Konseyi’nin değişmeyen gündem maddelerinden bir tanesi de, “Türkiye’deki misyonerlik” faaliyetleri idi. NATO’nun ikinci büyük ordusuna sahip olan Türkiye’nin, ağırlıklı olarak askerlerden oluşan bir kurumunun, Türkiye’de birkaç bin kişinin Hristiyan olmasını ciddi bir sorun gibi gündemine alması, “bilinç dışı”¹⁰ kavramına atıfta bulunmadan nasıl açıklanabilir? Türkiye bir zamanlar % 25’i gayrimüslimlerden oluşurken, bugün bu rakamların ancak binde, on binde küsuratlarıyla ifade edilebilecek rakamlara gerilediği tarihsel sürecin, kolektif bilinçaltımızda bıraktığı izler bilinmeden, bu gerçek dışı algılamaların temel dayanaklarının anlaşılabilmesi mümkün değildir.

d) İttihatçı Süreklilik

Dönemlere göre gücü ve görünürlüğü azalıp artmakla beraber, Türkiye’nin son yüzyılına damga vuran sosyopolitik faktör, hiç kuşku yok ki ittihatçı sürekliliktir. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılış döneminde gayrimüslimlerin maruz kaldıkları kırımlarla hiçbir zaman hesaplaşmamış olan Türkiye Cumhuriyeti, bu ittihatçı zihniyeti¹¹, kendi derin devletine dönüştürerek¹², ona kesintisiz

¹⁰ Burada “bilinçdışı” ile kastettiğimiz, gündelik dilde “bilinçaltı” olarak ifade edilen, asıl olarak İngilizce “unconscious” teriminin karşılığı olan, kişinin kendisinin farkında olmadığı ancak tüm davranış ve tutumlarını belirleyen zihinsel alandır.

¹¹ Burada “ittihatçı zihniyet”le kastettiğimiz, toplumu yukarıdan aşağıya dizayn etme hakkını kendinde gören, kendi meşruiyetini sadece kendisinden alan, kendi iktidar ve ikbalini sürekli kılmak için her türlü manipülasyon ve provakasyonu gerçekleştirmeyi kendine hak gören bir devlet ve hükümet etme anlayışıdır.

¹² Ermeni tehciri sırasında gerçekleştirilen insanlık dışı uygulamaların mimarı olan Teşkilatı Mahsusa’nın çalışma ve eylem biçimleri, Cumhuriyet döneminde

bir süreklilik kazandırmıştır.

Bu ittihatçı süreklilik, Türkiye’nin en büyük gazetelerinden birinin logosunda yer alan “Türkiye Türklerindir” ibaresinden, sokaklara ve bulvarlara verilen “Talat Paşa” ismine kadar, gündelik hayatın her alanında bir biçimde kendini gösterir. Bazen de, patriklerden birini asmış olan Sadrazam Ali Paşa’nın isminin Rum Patrikhanesi’nin önündeki sokağa verilmesi örneğinde olduğu gibi, alaycı bir tehditle karşımıza çıkar.

Santora, Dink ve Malatya cinayetlerini, bu ittihatçı zihniyet dünyasını anlamadan deşifre edebilmek mümkün değildir.

Sonuç olarak, azınlıklar söz konusu olduğunda ittihatçı mantığın fevkalade diri bir biçimde yaşamını sürdürdüğünü görmekteyiz. Yukarıda belirttiğimiz tüm unsurları bir araya getirdiğimizde, şöyle bir azınlık politikası tarifine ulaşabiliriz:

Türkiye’nin azınlık politikası;

“Devlet içindeki ittihatçı birimlerin yönettiği, toplum içindeki desteğini kolektif hafıza kaybından alan, fait accompli stratejisini temel almış, otomatik pilota bağlanmış bir buharlaştırma politikasıdır.”

Yukarıda tarifini verdiğimiz bu azınlık politikası, “çevreden” gelen, “İslamcı” ve “muhafazakar” köklere dayanan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesiyle birlikte bir “çatlamaya” maruz kalmış görünmektedir. Ergenekon davası, devlet içindeki “çetelerin” sürgit yararlanmakta oldukları “mutlak ceza bağışıklığına” vurulmuş büyük bir darbedir. Yine AB uyum süreci içerisinde AKP hükümetinin gerçekleştirdiği reformlar ve bu reformların azınlıklar bakımından sağladığı “rahatlatıcı” atmosfer hiçbir şekilde küçümsenemez.

Ancak AKP hükümetinin attığı adımların, Türkiye’nin yukarıda sözünü

meydan gelen 1934 Trakya Yahudi Programları’nda, 1955 yılında İstanbul’da meydana gelen gayrimüslim mallarının talanlarında, 1978 yılında meydana gelen ve 12 Eylül 1980 darbesinin temelini hazırlayan Alevi katliamlarında da aynen devam etmiştir.

ettiğimiz ittihatçı azınlık politikalarını, geri gelmemek üzere tarih sahnesinden kovduğu söylenemez. Bu politikaların değiştirilmesi kararlı, stratejik ve bütüncül bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Elinizdeki bu rapor, bir nebze de olsa, böylesi bir çabaya katkıda bulunmak, Protestanlar’ın yaşadığı sorunlar üzerinden, çözüm yollarına işaret etmek niyetiyle hazırlanmıştır.

I) DİN HÜRRİYETİNE İLİŞKİN OLARAK TÜRKİYE’NİN TARAFI OLDUĞU ULUSLARASI SÖZLEŞMELERİN GETİRDİĞİ DÜZENLEMELER

Türkiye Cumhuriyeti, din ve vicdan hürriyeti bakımından önem arz eden pek çok uluslararası sözleşme ve belgeye taraftır. Türk hukuk mevzuatı ve uygulamasına yön vermesi gereken bu düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi; Madde. 18: “Herkes, Düşünce, Vicdan ve Din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, herkesin istediği dine ya da inanca sahip olması ya da bunları benimsemesi özgürlüğünü ve herkesin ister tek tek, isterse başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını, tapınma, uyma, uygulama ya da öğretme bakımından açık ya da kapalı biçimde ortaya koyma özgürlüğünü de içerir.”

Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi; 18/1 Maddesi: “Herkesin, din ve vicdan özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak inancın tek başına ya da topluca, açık ya da özel olarak ibadet, gözetme, uygulama ve öğretme yoluyla açıklama özgürlüğünü içerir.

BM Din ya da İnanca Dayalı Her Türül Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması (25.11.1981 tarihli) Bildirgesi;

Madde 1: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme ve din ya da inancını tek başına ya da topluca, açık ya da özel olarak ibadet, gözetme, uygulama ve öğretme biçiminde açıklama özgürlüğünü de içerir.

Hiç kimseye, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme özgürlüğünü zedeleyecek baskıda bulunamaz.

Bir kimsenin din ya da inançlarını açığa vurma özgürlüğü, ancak yasayla öngörülen ve kamu güvenliği, düzeni, sağlığı ya da genel ahlakı ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gereken sınırlamalara bağlı olabilir.”

Madde 2: “Hiç kimse, din ya da başka inançları gerekçesiyle herhangi bir devlet, kurum, grup ya da bir kimse tarafından ayrımcılık konusu yapılamaz.”

Madde 5:

“1. Ana babalar ya da duruma göre çocuğun yasal vasileri, aile yaşamını, din ya da inancına göre ve çocuğa verilmesi gerektiğine inandığı manevi eğitimi göz önünde bulundurarak düzenleme hakkına sahiptir.

2. Çocuk, ana babasının ya da duruma göre yasal vasisinin istekleri uyarınca din ya da inanç konusunda eğitim görme hakkından yararlanır ve kendi çıkarları başta gelmek üzere ana babasının ya da yasal vasisinin isteklerine karşı din ve inanç öğretimi almaya zorlanamaz.

3. Çocuk, din ya da inanç gerekçesiyle yapılan her türlü ayrımcılıktan korunur. Halklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluk, barış ve evrensel kardeşlik, başkalarının din ya da inanç özgürlüğüne saygı ruhuyla tüm gücü ve yeteneklerini insanlığın hizmetine adanması gerektiğinin tam bilinciyle yetiştirilir.

4. Ana babasının ya da yasal vasisinin bakımı altında bulunmayan bir çocuk söz konusu olduğunda, yine çocuğun çıkarları önde gelmek üzere ana babası ya da vasisinin din ya da inanç konularında dile getirdiği istekler

ya da isteklerinin belirtileri gereğince göz önüne alınır.

5. Çocuğun içine yetiştiği din ya da inanç uygulamaları, bu bildirgenin 1. maddesinin 3. fıkrası göz önüne alınır”

Madde 6: “Bu bildirgenin 1. maddesi uyarınca ve 1. maddesinin 3. fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, düşünce, vicdan, din ya da inanç özgürlüğü hakkı diğerlerinin yanı sıra;

Bir din ya da inancın gerekleri uyarınca ibadet ya da toplanma ve bu amaçla ibadet yerleri kurma ve koruma,

Uygun yardım ve insancıl amaçlı kurumlar kurma ve koruma,

Bir din ya da inancın tören ya da törenlerine ilişkin araç ya da gereçleri yeterli ölçüde yapma, edinme ya da kullanma,

Bu alanlarda ilgili metinleri yazma, yayınlama ve yayma,

Bir din ya da inancı bu amaçlara uygun yerlerde öğretme,

Bireylerden ve kurumlardan gönüllü maddi ya da başka yardımlar isteme ya da alma,

Herhangi bir din ya da inancın gereksinimleri ve standartlarının öngördüğü uygun liderleri yetiştirme, atama, seçme ya da yerini alacak olanı belirleme,

Dinin ya da inancın kuralları uyarınca tatil günlerine uyma ve bayram ve törenleri kutlama,

Din ve inanç konularında ulusal ve uluslararası düzeylerde bireylerle ve topluluklarla iletişim kurma ve sürdürme, özgürlüklerini içerir.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi; Madde 14:

1. Taraf devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.

2. Taraf devletler, ana babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kul-

lanılmasında çocuğa ol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.

3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlâki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantı Belgesi;

(5/7) - İnsan hakları ve temel özgürlükler yasa tarafından ve devletler hukukundan doğan vecibelerine uygun olarak garanti edilmelidir.

(9/4) - Her kişi düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahip olacaktır. Bu hak, din ve inanç değiştirme özgürlüğü ve din ve inancın birey olarak veya başkalarıyla birlikte topluluk halinde, kamuya açık veya özel şekilde ibadet, öğretim, uygulama ve vecibelerinin yerine getirilmesi suretiyle dışa vurulması özgürlüğünü de kapsar. Bu hakların kullanılması ancak yasa tarafından öngörülen ve uluslararası normlarla tutarlı sınırlamalara tabi olabilir.”

Helsinki Nihai Senedi; VII. Bölüm:

“Katılan devletler, düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü de dahil, ırk, cinsiyet, dil veya din ayırımı yapmaksızın, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı göstereceklerdir. Bütünüyle insanın doğal onurundan kaynaklanan ve insanın serbestçe ve eksiksiz bir şekilde gelişmesi için elzem olan medeni, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer hakların ve özgürlüklerin etkin bir şekilde kullanımını iyileştirecek ve teşvik edeceklerdir. Bu çerçevede, katılan devletler, bireyin tek başına veya başkaları ile birlikte, kendi vicdanının emirlerine göre hareket etmek suretiyle dinini ya da inancını açıklama ve uygulama (gereklerini yerine getirme) özgürlüğünü tanıyacak ve saygı gösterecektir

Bireyin bu alandaki haklarını ve yükümlülüklerini bilmesi ve buna göre hareket etmesi hakkını teyit ederler. Katılan devletler,

insan hakları ve temel özgürlükler alanında Birleşmiş Milletler Şartı’nın ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin amaçlarına ve ilkelerine uygun şekilde hareket edeceklerdir. Diğerleri yanında, bağlı bulunabilecekleri Milletlerarası İnsan Hakları Sözleşmeleri de dahil olmak üzere bu alandaki milletlerarası bildirimler ve anlaşmalarda belirtilmiş yükümlülüklerini de yerine getireceklerdir.”

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi; 10.

Maddesi, “Herkes, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını tek başına veya topluluk halinde, aleni veya gizli olarak ibadet etme, öğretim uygulama ve gereklerine uyma şeklinde açığa vurma özgürlüğünü içerir” hükmünü içermektedir.

Ancak şunu da ifade etmek isteriz ki, Türkiye uluslararası sözleşmeleri onaylarken özellikle azınlık haklarıyla ilgili maddelere kapsamlı ve bazen bu sözleşmelerin genel ruhuyla çatışma halinde çekinceler koymaktadır. İnsan hakları alanında kapsamlı bir iyileştirmeden söz edebilmek için bu çekincelerin pek çoğunun kaldırılması gerektiği açıktır.

II) AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE GÖRE DİN VE VİCDAN HÜRRİYETİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşmeyi yorumlayan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin din ve vicdan hürriyetine ilişkin yaklaşımı Türkiye açısından büyük önem arz etmektedir. Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini 1987 yılında tanıyan Türkiye, hukuk mevzuatı ve uygulamasını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin hukuki denetimine açık tutmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 9. maddesi, din ve vicdan hürriyetine

ilişkin olarak aşağıdaki düzenlemeyi getirmiştir:

“1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, ancak kamu güvenliğinin, kamu düzenin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.”

AİHS’te hüküm altına alınan din veya vicdanını açıklama özgürlüğü mutlak niteliğe sahip bir hak değildir, bu hakka istisna ve sınırlamalar getirilebilir. Sözleşmede tanınmış bir hakka müdahale;

a) Meşru amaçlar için olmalıdır. Bu meşru amaçlar kamu güvenliği, kamu sağlığı/ahlakı/düzenin korunması olarak sayılabilir.

b) Yasada öngörülmüş olmalıdır. (Hukukun üstünlüğü; keyfiliğe karşı hukuk güvencesi.) Yasayla öngörülen veya yasaya uygun olan şekilde ifade edilen bu koşul, AİHM içtihatlarındaki anlamı hak ve özgürlüğe müdahale teşkil eden işlemin ulusal hukukta bir dayanağının bulunması olarak ifade edilmektedir. Devlet organlarına bu konuda bir takdir yetkisinin tanınmış olduğu hallerde de, söz konusu takdir yetkisinin kapsamının, bu yetkiyi tanıyan yasa ile keyfi uygulamayı önleyecek şekilde saptanması gerekir¹³.

Yasallık koşulunun ihmali halinde, “ulaşılacak istenen meşru amaç ile ilgililerin haklarına müdahale arasındaki denge ve oran bozulmuş olacaktır¹⁴. Ayrıca müdahaleye dayanak teşkil ettiği ileri sürülen düzenleyici normun ulaşılabilir ve anlaşılabilir olması gereklidir. Yani ilgililer yasaya kolayca

ulaşabilecekler, bir normun mevcudiyetinden haberdar olabilecekler ve gerekirse bir hukukçunun yardımından faydalanarak, normun ne demek istediğini tereddüde düşmeden anlayabileceklerdir¹⁵.

c) Demokratik toplumda “gerekli” olmalıdır. Sözleşmede tanınmış hakka müdahale, getirilen sınırlamalar gerekli olmalı ve bu sınırlama demokratik toplumlarda niteliği bakımından caiz olmalıdır. Mahkeme içtihatlarına göre “gerekli” kelimesi, “zorlayıcı bir toplumsal gereksinim” ifade etmektedir.¹⁶ Mahkeme karar verirken, zorlayıcı toplumsal gereksinim, bu gereksinimi kanıtlayan uygun ve inandırıcı, yeterli gerekçe, müdahale teşkil eden tedbirin ölçülülüğü, bireysel denge ve tercih ölçütlerini dava konusu somut olaya uygulayarak karara varmaktadır.

Din Özgürlüğünün Anlamı

AİHM, din özgürlüğünün anlamını da şu şekilde açıklamaktadır:

“9. maddede güvence altına alındığı biçimiyle, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, AİHS’in anlamı çerçevesinde “demokratik toplum”un temellerinden biridir. Dinî boyutu açısından bu özgürlük inananların kimliğini ve hayata bakışlarını oluşturan en hayati öğelerden biridir, ama aynı zamanda ateistler, agnostikler, kuşkucular ve konuyla ilgilenmeyenler bakımından da değerli bir kazanımdır. Demokratik bir toplumun ayrılmaz bir özelliği olan ve yüzyıllar boyu büyük bedeller ödenerek kazanılmış olan çoğulculuk bu özgürlüğe bağlıdır. Din özgürlüğü, esas olarak bireyin vicdanı ile ilgili bir husus olmakla birlikte, aynı zamanda, diğer hususların yanı sıra “dinini açıklama” özgürlüğünü de içerir. Sözcük ve hareketleriyle tanık olmak, dini inançlarla iç içe geçmiştir. 9. maddeye göre, kişinin dinini açıklaması, yalnızca başkalarıyla birlikte, “açıkça” veya inancın paylaşıldığı insanlarla bir grup halinde değil, aynı zamanda “tek

¹³ Huvig v France (Series A No 176-B; Application No 11105/84)

¹⁴ Funke v France (Application no. 10828/84)

¹⁵ The Sunday Times v. United Kingdom (App. 13166/87)

¹⁶ Barthold v. Federal Republic of Germany (App. 8734/79)

başına” veya “özel tarzda” da olabilir. Ayrıca, ilke olarak, kişinin komşusunu, örneğin “öğretim” yoluyla ikna etmeye çalışma hakkını da içerir; üstelik bu olmadığı takdirde, 9. maddenin güvence altına almış olduğu din veya inanç değiştirme özgürlüğü muhtemelen kâğıt üstünde kalacaktır.”¹⁷

AİHM’in Dini Tebliğe/Misyonerliğe Bakışı

AİHM, “Bir mezhebe yeni üyeler kazanmak için mal ya da toplumsal avantajlar önermek ya da ihtiyaç içerisindeki insanlar üzerinde yolsuz bir baskı uygulamak... ya da şiddet kullanmak ya da beyin yıkamak gibi” yolsuz araçlara başvurulmadıkça din değiştirmeye davet etmenin düşünce, vicdan ve din hürriyeti kapsamında yer aldığını belirtmiştir.¹⁸

Yine AİHM’e göre, bir kişinin dinini açıklama hürriyeti, başkalarını kendi dinine inandırma hürriyetini de içinde barındırır. Eğer böyle bir özgürlük tanınmaz ise din değiştirmeye özgürlüğünün hiçbir anlamı kalmayacaktır.¹⁹

AİHM, din özgürlüğünün esas olarak bireyin vicdanı ile ilgili bir husus olmakla birlikte, aynı zamanda, diğer hususların yanı sıra, dinini yalnızca başkalarıyla birlikte, “açıkça” veya inancın paylaşıldığı insanlarla bir grup halinde değil, aynı zamanda “tek başına” veya “özel olarak” da açıklama özgürlüğünü de içerdiğini yeniden belirtir. 9. madde, dinin veya inancın açıklanmasının alabileceği bir dizi biçimi, somut olarak ibadet, öğretim, uygulama ve ayin kavramları temelinde sıralar.

III) İÇ HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER

Türkiye Cumhuriyeti **Anayasası’nın 24. maddesine** göre:

“Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

¹⁷ Kokkinakis judgment of 25 May 1993, Series A no.260-A, p.17

¹⁸ Kokkinakis, para 49

¹⁹ Kokkinakis, para 31-3

14’üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.”

Türk Ceza Kanunu’nun 115. maddesi, “İnanç, Düşünce ve Kanaat Hürriyetinin Kullanılmasını Engelleme” suçunu düzenlemektedir. Madde metni şöyledir:

(1) Cebir veya tehdit kullanarak, bir kimseyi dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayan ya da bunları açıklamaktan, yaymaktan meneden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Dini ibadet ve ayinlerin toplu olarak yapılmasının, cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla engellenmesi halinde, yukarıdaki fıkraya göre ceza verilir.

TCK’nın 115. maddesindeki suçun, kamu görevinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle işlenmesi halinde, verilecek ceza bir kat artırılır (TCK 119/1-e).

TCK 216

İbadet yerlerine ilişkin düzenleme İmar Kanunu’nun Ek 2. maddesinde yer almaktadır. Bu maddeye göre:

“İmar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerleri ayrılır.

İl, ilçe ve kasabalarda mülki idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilir.

İbadet yeri, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez.”

Yine İmar Kanunu'nun 9/3. maddesine göre:

“Bir kamu hizmetinin görülmesi maksadı ile resmi bina ve tesisler için imar planlarında yer ayrılması veya bu amaçla değişiklik yapılması gerektiği takdirde, bakanlık, valilik kanalı ile ilgili belediyeye talimat verebilir veya gerekirse imar planının resmi bina ve tesislerle ilgili kısmını re'sen yapar ve onaylar.”

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 35. maddesine göre:

“Cami ve mescitler Diyanet İşleri Başkanlığı'nın izni ile ibadete açılır ve başkanlıkça yönetilir. Hakiki ve hükmi şahıslar tarafından yapıldığı halde izinli veya izinsiz olarak ibadete açılmış bulunan cami ve mescitlerin yönetimi üç ay içinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca buralara imkânlar nispetinde kadro tahsis edilir. Kadro tahsis edilinceye kadar buralarda görev yapanların mesleki ehliyetleri ile ilgili esas ve usuller yönetmelikle düzenlenir.”

Dini toplulukların toplanma hakları, izin gerektiren toplantılara bir istisna olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'nın 4. maddesinin b bendinde;

“Kanunlara uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar...”ın bu kanun kapsamında değerlendirilemeyeceği ifade edilmiştir.

Ceza Yasası'nın 230 maddesinin 5. paragrafında, medeni nikâh olmaksızın dini nikâh kıyılması yaptırıma bağlanmıştır. Maddeye göre: “Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptırımlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medenî nikâh yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.”

IV) PROTESTANLAR'IN HUKUKİ SORUNLARI

A) TÜZEL KİŞİLİK SORUNU

Protestanlar'ın karşı karşıya oldukları tüzel kişilik sorununu ve bugün gelinen durumu anlayabilmek için Türk hukuk sisteminde tüzel kişilik meselesini nasıl düzenlendiğine bakmak gerekir. Yakın bir zamana kadar Protestanlar hukuk alanında hiçbir tanınmadan faydalanamıyorlardı. Türk hukukunda azınlıkların durumu Lozan Antlaşması'nın 37-45. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Lozan Antlaşması'na göre, gayrimüslimler azınlık statüsüne sahiptirler.

İnsan hakları ve azınlık haklarının günümüzde geldiği düzey ve tanınma göz önüne alındığında, sadece “gayrimüslimlerin” azınlık olarak tanınmasının oldukça geri sayılabilecek bir düzenleme olduğu görülecektir. Ancak bugüne kadar gerek Türk mahkemelerinin verdiği kararlara ve gerekse bu hükümlerin idari organlarca yorumlanma biçimine bakıldığında, çok daha daraltıcı bir yorumun uygulandığı görülmektedir. Lozan Antlaşması'nda geçen “gayrimüslimler” ibaresi, Türk makamlarınca sadece Rum, Ermeni ve Musevi toplulukları kapsayacak bir şekilde yorumlanmış,²⁰ bunlar dışında kalan grupların azınlık statüsünde olmadığı belirtilmiştir.

²⁰ Av. Yüda Reyna-Av. Ester Moreno Zonana, “Son Düzenlemelere Göre Cemaat Vakıfları”, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2003, s. 72

Türk hukuk sistemi altında (siyasal iktidara gelmek için kurulan siyasal partiler ve işçilerin kurdukları sendikalar bir kenara bırakılırsa eğer) şirketler, dernekler ve vakıflar biçiminde üç tane tüzel kişilik biçimi bulunmaktadır. Bir kilisenin, kar amacı güden bir şirket biçiminde örgütlenemeyeceği çok açıktır. Geriye dernek ve vakıf biçiminde iki tane tüzel kişilik biçimi kalmaktadır ki Protestanlar’ın bu tüzel kişilik biçimleri altında örgütlenme çabaları önceleri ciddi engellerle karşılaşmıştır.

İhsan Özbek ve arkadaşlarının 2000 yılında Ankara’da Kurtuluş Protestan Kilisesi’ni kurma yönündeki çabaları, ilk olarak ilk derece mahkemesi olan Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi ve ardından da Yargıtay tarafından, vakfın amacının sadece Protestanları desteklemek olduğu ve Medeni Kanun’un belli bir cemaatin desteklenmesi yönünde bir amaca izin vermediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Aslında Özbek ve arkadaşlarının kurmaya çalıştıkları vakfın tüzüğüne bakıldığında sadece belli bir cemaati desteklemek yönünde bir amaç gütmedikleri, ihtiyaç içerisindeki kişilere yardım etmeyi amaçladıkları görülmektedir. Ancak ilk derece mahkemesi ve Yargıtay, tüzüğü bu şekilde yorumlamışlardır.

Ankara Protestan cemaati, girişiminde buldukları vakfın kurulmasının engellenmesinin “örgütlenme hürriyetlerine” bir müdahale teşkil ettiği düşüncesiyle bu vakayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) taşımıştır. AİHM, 6 Ekim 2009 tarihinde açıkladığı kararıyla²¹ başvurucuları haklı bulmuş, tescil talebinin reddedilmesinin “orantısız” bir müdahale olduğu sonucuna ulaşmış ve sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin başvurucuların sözleşmenin 11. maddesinde düzenlenmiş bulunan “örgütlenme özgümlüklerini” ihlal ettiğine hükmetmiştir.

AB uyum yasaları çerçevesinde yapılan değişikliklerle (2004-2008 değişiklikleri), dernekler yasası ve vakıflar

yasasındaki kısıtlayıcı hükümler ortadan kaldırılmış, Protestanlar da, tam tatmin edici olmasa da, tüzel kişilik kazanma imkânına kavuşmuştur. Daha önce bir cemaati desteklemek için vakıf ve dernek kurulamayacağı yönünde hükümler mevcut iken, bugün çeşitli Protestanlar tarafından İstanbul’da kurulan bir vakıf ve değişik illerde kurulmuş olan dernekler faaliyetlerini sürdürmektedir.

Şüphesiz ki, öncesine göre bu durum ileri bir adım niteliğinde olsa da, bu dernek ve vakıfların söz konusu cemaatlerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabildiğinden söz etmek mümkün değildir. Türkiye’deki yasal mevzuat ve uygulama, dini cemaatler ve kurumlarını doğrudan doğruya tanıyan²², genel Avrupa uygulamasıyla çatışma halindedir.

Türkiye’deki kısıtlayıcı tüzel kişilik anlayışının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin konuya ilişkin genel yaklaşımıyla da bir çatışma içinde olduğu açıktır. AİHM, Hassan ve Tchaouch²³ davasında, örgütlenme hürriyetinin dini topluluklar bakımından önemi ve bu hakkın kapsamına ilişkin aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Mahkeme, dini toplulukların bütün dünyada geleneksel olarak örgütlü yapılar olarak var olageldiğini hatırlar. Bu topluluklar, genellikle mensuplarınca ilâhi kaynaklı olarak görülen kurallara uyarlar...Dini topluluğun örgütlenmesi söz konusu olduğunda, AİHM’in 9. Maddesi, örgütlenme çalışmalarını haklı görülemeyecek Devlet müdahalesine karşı koruyan 11. Maddenin ışığında yorumlanmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, din özgürlüğü hakkı topluluğun istikrar içinde, keyfi Devlet müdahalesinden arınmış biçimde yaşamını sürdürmesine izin verileceği

²² European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), “Opinion on the Legal Status of Religious Communities in Turkey and the Right of the Orthodox Patriarchate”, Adopted by the Venice Commission at its 82nd Plenary Session, Venice, 12-13 March 2010, para.73

²³ Hassan ve Tchaouch–Bulgaristan davası kararı (26 Ekim 2000, Başvuru No. 30985/96, paragraf 61-65)

²¹ Özbek ve Diğerleri/Türkiye, başvuru no: 35570/02

beklentisini kapsar. Gerçekten de dini toplulukların özerk varoluşu, demokratik bir toplumda çoğulculuk için vazgeçilmez bir nitelik taşır ve bu yüzden 9. Maddenin sağladığı korumanın merkezinde yer alır. Yalnızca topluluğun kendisinin örgütlenmesini değil, aynı zamanda bütün faal mensuplarının din özgürlüğü hakkında etkili biçimde yararlanmasını da ilgilendirir. Topluluğun örgütlenme süreci AİHS'in 9. Maddesince korunmuyor olsaydı, bireyin din özgürlüğünün tüm diğer veçheleri tehlikeye düşerdi."

Türkiye'de son yapılan yasal değişikliklerle ilgili olarak dikkat edilmesi gereken husus şudur: Bu dernek ve vakıflarla söz konusu cemaatlerin kilise oluşturma yönündeki amaçları tanınmakta, yoksa kiliselerine bir hukuki yapı kazandırılmamaktadır. Kısacası, "cami yaptırma derneği" benzeri bir tüzel kişilik kazanma imkânı gayrimüslim cemaatlerine de tanınmış bulunmaktadır. Bunun, söz konusu cemaatlerin dini müesseselerini tanıma ve onlara ayrı bir tüzel kişilik kazandırma yönünde pozitif bir adım olduğunu söylemek mümkündür. Ancak günümüzde kurulmasına izin verilen derneklerin ve vakıfların söz konusu cemaatlerin ihtiyaçlarını karşılamadığı açıktır. Dernek bir kişi grubunun belli bir amaç çerçevesinde bir araya gelmesi iken, vakıf belli bir malın belli bir amaca özgülenmesidir. Dini bir kurumun bu her iki amacın da dışında kaldığı çok açıktır. Ayrıca, dini kurumların kendilerine özgü yapı ve örgütlenme ihtiyaçları da bir dini kurumlar hukukunu dayatmaktadır. Dini kurumların din adamı istihdam etme, yardım ve bağış toplama, ayin yapma, eğitim verme vd. gibi tüm ihtiyaçlarını, bu kurumların kendi özgün yapılarını koruyarak düzenleyecek yeni bir tüzel kişilik anlayışına ihtiyaç bulunmaktadır.

Protestanlara tüzel kişilik kazanma imkânı tanıyan yasal mevzuat mevcut haliyle kafa karıştırıcı bir niteliktedir ve potansiyel kötüye kullanımlara kapı aralamaktadır. Gerçekten de, Protestanlar'ın "kilise kurmakla" sınırlı bir amaçla dernek kurmalarına olanak tanınması aslında bu

derneklerin hukuki statülerine ilişkin muğlak bir alan yaratmaktadır.

Nitekim Ankara Valiliği tarafından Kurtuluş Kiliseleri Derneği'nin kapatılması amacıyla açılan dava²⁴ bu "kafa karışıklığının" bir sonucu olarak ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

Ankara Valiliği, Kurtuluş Kiliseleri Derneği tarafından Çayyolu'nda açılan dernek temsilcilik ofisinde ibadet yapıldığı ve bunun da yasak bir faaliyet olduğundan bahisle Ocak 2007 tarihinde, derneğin kapatılması istemiyle bir dava açmıştır. Protestanlar'ın ibadet ihtiyaçlarını karşılamak için açılan bir derneğin temsilciliğinde ibadet yapıldığı gerekçesiyle dava açılması, aslında Dernekler Yasası çerçevesinde kilise örgütlenmesinin içinde bulunduğu kırılgan duruma işaret etmektedir. Protestanlar bakımından kaygı verici bu davanın tek teselli verici yanı, yapılan yargılamanın "özgürlükçü" sayılabilecek bir mahkeme kararıyla son bulmuş olmasıdır. Davayı görmekte olan Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi, valiliğin derneğin kapatılması yönündeki istemini şu gerekçelerle reddetmiştir:

"İzin almadan tesis açma halinde dernek tüzel kişiliğinin sona erdirilemeyeceği ve faaliyetten alıkonulamayacağı, kapatma ve faaliyetten alıkonulabilmesi için derneğin suç sayılan eylemin kaynağı haline geldiğinin kesinleşen mahkeme kararıyla belirlenmesi ve suç sayılan eylem ile dernek tüzel kişiliği arasında organik bir bağın bulunması gerektiği hususları birlikte değerlendirildiğinde davalı derneğin yasak ve sınırlamalara aykırı eylemi tespit edilemediğinden yerinde görülmeyen davanın reddine..."²⁵

Yukarıda yaptığımız tüm değerlendirmelerden de görüleceği üzere Protestan cemaatlerinin tüzel kişilik kazanma yönündeki ihtiyacı ve sorunu devam etmekte ve bu sorunun çözümü ihtiyacı yeni bir yasal

²⁴ Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi Esas No: 2007/44, Karar No: 2007/185

²⁵ Bkz. Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesinin adı geçen kararı.

mevzuatın hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır.

B) İBADET YERİ SORUNU

2003 yılında İmar Kanunu’nda yapılan değişikliklere kadar cami dışında bir ibadet yerinin açılıp açılmayacağı ve bunun usul ve yöntemi oldukça tartışmalı bir konu niteliğindedir. Gerçekten de, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun ilgili maddesinde (Ek Madde 2), *"İmar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu cami yerleri ayrılır. İl, ilçe ve kasabalarda müftünün izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla cami yapılabilir. Cami yeri, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez."* denilmekteydi. Bu madde Avrupa Birliği uyum süreci içerisinde değiştirilerek aşağıdaki şekli almıştır:

"İmar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerleri ayrılır. İl, ilçe ve kasabalarda mülki idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilir. İbadet yeri, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez."

Ancak gayrimüslimler söz konusu olduğunda, yasayla verilenin yönetmelikle geri alınması uygulaması, ibadet yerlerine ilişkin düzenlemeler bakımından da uygulama alanı bulmuş ve yukarıda metnini verdiğimiz madde Uygulama Yönetmeliği ile işleme hale getirilmiştir. Uygulama Yönetmeliği’ne göre dini tesisler:

a) *Yapılanma Koşulu: İmar planlarında dini tesis alanları olarak belirlenmiş, imar parsellerinde yapılabilirler. Yeni planlama bölgelerinde, imar parseli 2500 m²’den az olmayacak şekilde yapılacaktır.*

b) *Yapım Koşulu: İmar planlarında aksine bir hüküm olmadığı takdirde, bu tür alanlarda sadece dini tesis ve müştemilatı yer alabilir.*

Ticaret, konut, eğitim vb. fonksiyonlar yer alamaz. Yapılanma koşullarına uygun imar parselinde, parsel sınırlarına en az 10.00 metre mesafe bırakılma şartı ile ayırık yapı nizamında tertiplenebilirler. TAKS en çok %60 olabilir. Bina yükseklikleri serbesttir. WC, şadırvan gibi tesisler müştemilat kapsamında yapılabilir.

c) *Camiler Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yayınlamış olduğu şartlara uygun olarak yapılacaktır.*

Yasal mevzuat izin vermesine rağmen, birçok nedenden dolayı, gayrimüslimlerin ibadet yeri açmalarının önünde büyük engeller bulunmaktadır:

Otuz, kırk kişilik cemaati olan bir topluluğun 2500 m² arazi satın alıp üzerine bina inşa etmesi imkânsızdır. Yine yasada belirtilen mülki amirlikten izin alınması koşulu da, net kriterlere bağlanmadığı için keyfiliğe yol açabilecek bir düzenleme niteliğindedir. Uygulamaya bakıldığında ise, yer tahsis taleplerinin belediyeler tarafından reddedildiği ve türlü türlü bürokratik engellerin ortaya konulduğu görülmektedir. İmar Kanunu’nda yapılan bu değişikliklerden sonra, yapılan onlarca başvuru reddedilmiş, ancak birkaç başvuru başarılı sonuç alabilmiştir. Teorik olarak mümkün olmasına rağmen, Protestanlar’ın ibadethane sorunları halen çözülememiştir.

Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 18. maddesi inanç özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Sözleşmeye uyumun izlenmesiyle görevli olan BM İnsan Hakları Komitesi, din ve inanç özgürlüğünün kapsamı hakkında yayınladığı 22. Sayılı Genel Yorum'da, "ibadethaneler din ve inanç özgürlüğü hakkının dışı vurumunun temel bir unsurudur o kadar ki birçok dini topluluk varlıklarını sürdürebilmek için üyelerinin dinlerini ifade edebilecekleri bir ibadet yerine ihtiyaç duyarlar" demiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre din özgürlüğü, sözleşmeye taraf devletlere iki tür yükümlülük getirmektedir.

Bunlardan biri "pozitif", diğeri ise "negatif" niteliktedir. Pozitif yükümlülük, toplumda var olan dinlerin korunmasını, o dinlere mensup kişilerin ibadetlerini özgür ve korkusuz bir biçimde yerine getirebilmesini sağlayacak tedbirleri alma yükümlülüğünü ifade eder. Negatif yükümlülük ise müdahale etmeme yükümlülüğüdür. Laik devlet, dinsel inançlar karşısında yansız olup, bunları hem korumak ve bunlar üzerindeki tartışmaların barış içerisinde yapılmasını sağlamak ve hem de başka başka inançların sürdürülmesini özendirerek kültürel zenginliği sağlamakla yükümlüdür. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun da belirttiği gibi, söz konusu inanç veya din toplumda bir azınlığı temsil ediyor ise, devletin pozitif yükümlülüğü daha da belirgin bir hal alır. Strasbourg organlarının da belirttiği üzere:

"Düşünce çeşitliliğinin zulme karşı korunması, Sözleşmede yer alan hakların koruma altına alındığı demokratik toplumların temel karakteristiklerinden birini oluşturur..."²⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, inanç hürriyetine ilişkin bir mesele önüne geldiğinde ve bu mesele, aleyhine başvuru yapılan ülkedeki bir azınlık gurubuna ilişkin olduğunda daha da hassas davranmaktadır. Bulgaristan ve Yunanistan'ın Müslüman azınlıklara yönelik tutum ve davranışları nedeniyle mahkûm oldukları bir dizi dava bu açıdan oldukça fikir vericidir.

Müslüman cemaatin seçtiği müftünün keyfi bir şekilde görevine son vermesi nedeniyle Bulgaristan'ı mahkum ettiği bir davada, AİHM şu saptamaları yapmıştır:

"Mahkeme, dini cemaatlerin geleneksel anlamda ve evrensel düzeyde örgütlenmiş yapılar olarak var olduklarını hatırlatır. Cemaatler, üyeleri tarafından kutsal telakki edilen kurallara uyarlar. Dini merasimlerin, ancak bu kurallara uygun olarak yetkilendirilmiş dini önderlerce idare edilmesi halinde bir anlam ve kutsal değeri olabilir... Dini topluluğun örgütlenmesi söz konusu

olduğunda, 9. madde, örgütlü yaşamı koruma altına alan 11. maddenin ışığında yorumlanmalıdır. Bu perspektiften bakıldığında, cemaatin, keyfi devlet müdahalesine uğramaksızın, fonksiyonlarını barışçıl bir biçimde yerine getirebilmeyi ummak hakkı vardır. Gerçekten de, dini cemaatlerin özerk bir biçimde var olması, demokratik bir toplumdaki çoğulculuk ilkesinin onsuz olmaz bir parçası ve bu nedenle de, 9. Madde tarafından sağlanan korumanın can damarını oluşturmaktadır."²⁷

Yine hatırlatmak isteriz ki, din özgürlüğü bakımından, Türkiye ile oldukça benzer problemlerin yaşandığı Yunanistan, Ortodoks inancı dışında yer alan dini cemaatlere getirdiği kısıtlamalar nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından defalarca mahkum edilmiştir. Bir Yehova şahidinin, Yunan makamlarından gerekli izinleri almadan ibadet yeri açması nedeniyle mahkum olduğu bir davada, AİHM Yunanistan'ın şekli formaliteleri son derece kısıtlayıcı ve cezalandırıcı bir biçimde uygulamasını din ve inanç hürriyetine aykırı bularak Yunanistan'ı mahkum etmiştir.²⁸

Türkiye'nin tarafı bulunduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın, 1989 tarihli "Viyana Karar Belgesi"nin 16. maddesinin 4. paragrafında da belirtildiği gibi, "üye ülkeler kendi egemenlik alanlarında bulunan dinsel toplulukların serbestçe erişebilecekleri tapınma veya toplanma yerleri kurmasını; kendi hiyerarşik ve kurumsal yapılarına göre düzenlemesini" teminat altına almakla mükelleftirler.

Aynı şekilde Türkiye, Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi'yle, "Tüm bireylerin, herhangi bir ayırım yapılmaksızın ve dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç veya dinine bakılmaksızın, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden tam olarak yararlandırılmasını temin etmeyi ve düşünce,

²⁶ European Commission of Human Rights, No. 9401 / 81, Dec. 17.12.81, D:R. 27 p. 228

²⁷ Case of Hasan and Chaush v. Bulgaria, application no. 30985 / 96, 26 October 2000, para 62

²⁸ Manoussakis and others v. Greece, 17 Eur. Ct.H.R. ser. A 1347 1999-IV

vicdan ve din özgürlüğünden yararlanma koşullarını daha da geliştirmeyi” taahhüt etmiş bulunmaktadır.

Bütün bu açıklamalardan da görüleceği üzere, Türkiye’de idari makamların, yeni ibadet yerlerinin açılması karşısında attıkları tüm keyfi adımlar, Türkiye’nin uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini açıkça ihlal etmektedir.

C) PROTESTANLAR’IN KİŞİLİK HAKLARININ KORUNMASI VE NEFRET SÖYLEMLERİNE KARŞI KORUNMA

Özellikle misyonerlik faaliyetleri hedef alınarak Protestanlar’ın medya tarafından gayrimeşru bir görünüm içinde sunulması ve bir nefret nesnesine dönüştürülmesi Türkiye pratiği bakımından nadir rastlanan olaylar değildir. Protestanları “şeytanlaştıran” bu yayınlar gerek ulusal ve gerekse de yerel düzeyde gerçekleşebilmektedir. Protestanlara yönelen fiziki saldırıların hemen her zaman medyada Protestanlara ilişkin olumsuz haberlerin yayınlanmasını takip etmesi bir tesadüf değildir.

Protestanları hedef haline getiren bu tür kışkırtıcı yayınların hemen hiçbir tanesi yayın sahiplerinin bir kovuşturmaya uğraması ve ardından ceza almasıyla sonuçlanmamıştır. Türk yargısı, “nefret suçu” kavramını ve bu kavramın “azınlıkların” korunması için arz ettiği önemi gerektiği ölçüde kavramış görünmemektedir.

Örneğin Türkiye’nin en büyük televizyon kanallarından birinde 06.01.2005 tarihinde yapılan bir yayında, Türkiye’de kanaat önderi niteliğinde kabul edilen bir ilahiyat profesörü, canlı yayın konuğu olarak katılan Hristiyan iki Türk konuğa hitaben, “... **Bir iddianın ispatı olarak görüyorum. Demek ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir taarruzun altındadır ve bunlar kaybedilmiş insanlarımızdır...**” değerlendirmesinde

bulunmuş, açıklamalarının devamında da özetle, “... **Şu anda Türkiye’nin bütün illerinde, ilçelerinde... üç, beş, on tane olmak üzere ev kilisesi açılmıştır. Buralarda böyle kendisini papaz olarak ilan eden bir, iki, üç, beş, on değil çok sayıda Türk vardır. Emekli öğretmenim diyor... papaz oldum, Hristiyan oldum. Ama hocam söylediklerin haklıdır. Bunlar Türkiye Cumhuriyeti’nin altını oyuyorlar... Bir başkası... bunlar Türkiye’nin düşmanıdır. İçeriden altımızı oyuyorlar. Müslümanlara, Türklere şeytanın dölü diyorlar. Müslümanları, Türkleri efendim şeyden Hristiyanlara karşı reddediyorlar. Bunların kökü dışarıda... Türkiye’ye karşı yöneltilmiş bir 5. kol hareketi vardır. Bir psikolojik hareket vardır. İçeriden yıkmaya, içeriden teslim alma hareketi vardır. Çünkü milli kimliğimizi de tahrip ediyorlar... İnsanlarımızı çalmaya devam ediyorlar... Müslüman Türklere şeytanın dölü, kafir, zındık gözüyle bakıyorlar. Asıl zındık, asıl kafir, asıl şeytanın dölü Müslümanlara sataşanlardır. Özellikle dönme Hristiyanlardır...**” değerlendirmelerinde bulunmuştur.

Bu sözler nedeniyle rencide olan Türk Protestanlar’ın önderleri tarafından açılan dava, “**yaptırılan bant çözümlerinde davacıların isimlerinden hiç bahsedilmeden Türkiye’deki Hristiyanlık propagandalarından bahsedildiği... haberlerin gerçek, güncel ve kamu yararının olduğu, konu ile ifade arasında düşünsel bağ bulunduğu, Türkiye çapında yayın yapan bir televizyon kanalının milli birlik ve bütünlüğün korunması için bu haberi duyurmasının doğal olduğu, davacıların isminden hiç bahsedilmemesi, kişilik haklarına tecavüz edecek hiçbir kelime kullanılmaması sebebiyle davacıların husumet ehliyetinin bulunmadığı**” gerekçesiyle reddedilmiştir.

Protestanlar’ın benzeri yayınlar nedeniyle değişik televizyon kanallarına karşı açtıkları davaların tümü de “husumet” yokluğu nedeniyle reddedilmiştir. Somut isim

zikredilmemesi nedeniyle Protestan cemaatinin davacı olamayacağını belirten yerel mahkeme kararlarının tamamı Yargıtay tarafından onanmıştır. Ancak ilginçtir ki, aynı Yargıtay, "30 bin Kürt'ü ve 1 milyon Ermeni'yi öldürdük..." şeklindeki sözleri nedeniyle Orhan Pamuk'a açılan manevi tazminat davasını, davacıların "husumet ehliyeti olmadığı gerekçesiyle" reddeden yerel mahkemenin kararını bozmuştur.

Yerel Mahkeme, davacıların açtıkları davada, davacıların salt Türk milletinin bir ferdi olmaları nedeniyle yansıma yoluyla kişilik haklarına saldırı olduğunun kabulüne imkan bulunmadığı gerekçesiyle davanın aktif husumet yönünden reddine karar verildiğini açıklamıştır. Yerel mahkeme kararının temyiz edilmesi üzerine dosyayı görüşen Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, kararı davacılar lehine esastan bozmuştur. Daire, bozma kararında²⁹, "Davacıların dava açma ehliyetinin varlığının kabulü ile davanın esasının incelenerek sonucuna göre karar verilmesi gerektiğine" işaret etmiş, "kişilik haklarına saldırının" varlığının benimsenmesi durumunda ilgili mevzuat hükümlerine göre hüküm kurulması gerektiğini belirtmişti. Daire, Anayasa'nın 66. maddesinde, "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" denildiğini anımsatarak, kişilerin onur ve şerefleri gibi mensubu buldukları bir millete aidiyet duygularının da kişilik değerleri kapsamında ve hukuki koruma altında olduğuna işaret etmiştir.

Görüldüğü üzere, sayıları ancak birkaç bin kişiden oluşan Protestan cemaatini açıkça hedef alan ve onları aşağılayan ibareler nedeniyle açılan tazminat davasını, davacıların isimlerinin somut olayda telaffuz edilmediği, dolayısıyla da somut olarak mağdur olmadıklarını kabul eden Türk yargı makamları, Orhan Pamuk'un Ermeni sorunu çerçevesinde söylediği sözleri söz konusu

olunca, bütün bir ulusun mağdur sıfatına sahip olduğunu kabul edebilmiştir.

Sadece medya tarafından gerçekleştirilenler değil, ders kitaplarında Protestanlara ilişkin yer alan ayrımcı ve kışkırtıcı ibarelerin çıkarılması yönündeki talepler de sonuçsuz kalmıştır. Protestan Kiliseler Derneği, 03.09.2009 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bir dilekçeyle başvurmuş ve orta öğrenim ders kitaplarında Protestanlara yönelik kışkırtıcı ibarelerin bu kitaplardan çıkarılmasını talep etmiştir. Dernek dilekçesinde, "Özellikle 'Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük' dersi 8. sınıf ders kitabının 'Türkiye'ye Yönelik Tehditler' konusu altında yer alan ve 'Misyonerlik Faaliyetleri' başlıklı kısmın dikkat çekici" olduğunu belirtmiş ve "misyonerliğin ulusal bir tehdit olarak algılanması ve ders kitapları da dahil olmak üzere çeşitli yollardan bu tehdit algısının topluma aktarılması"nın yol açtığı provakatif eylemlere dikkat çekmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun bu dilekçeye 02.10.2009 tarihinde verdiği yanıt³⁰ kaygı verici niteliktedir. Bakanlığın yanıtı şu cümlelerle sona ermektedir: "Bilindiği üzere ülkemizin jeopolitik ve stratejik konumu, bazı menfi faaliyetlerin odağı olması sonucunu doğurmuştur. Ülkemizde özellikle 'misyonerlik' adı altında yapılan ideolojik ve kimi zaman bölücü faaliyetlerle birlikte anılan bu tür çalışmalar konusunda hassasiyet gösterilmesi bir zorunluluktur. Münferit bazı olaylardan dolayı tüm eğitim sisteminin eleştirilmesi mümkün değildir."

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yukarıda alıntı yaptığımız cevabına yansıyan anlayışın hiçbir şekilde kabul edilebilmesi mümkün değildir. Türkiye, nefret suçlarının son derece yaygın olarak işlendiği bir ülkedir. Bu nedenle, farklılıklar ve farklı olanlarla birlikte yaşamayı bir zenginlik olarak sunması ve böylece toplumda hoş görüzlüklerin azaltılmasına katkıda bulunması gereken bir kurumun

29

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=935727&Date=14.05.2009&CategoryID=77>

30 Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın B.08.0. TTK.0.01.01.01 sayılı yazılı cevabı.

hazırladığı ders kitaplarında, Türkiye’nin en kırılgan gruplarından biri olan Protestanları toplum gözünde bir nefret nesnesine dönüştürecek ibarelere hiçbir gerekçeyle yer vermemesi gerekirdi.

D) İLK ÖĞRETİM VE LİSE ÖĞRENİMİNDE ZORUNLU DİN DERSİ SORUNU

Anayasa’nın 24. maddesine göre: “Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devlet’in gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.”

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 12. maddesinde, “Türk Milli Eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilköğretim ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.” denilmektedir.

İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, Türkiye’de din derslerinin içerik ve öğretiliş biçiminin problemlili olduğunu tespit etmiştir. Komisyon Türk makamlarının, “...din kültürü eğitimine yaklaşımlarını yeniden gözden geçirmelerini istemektedir. Bu dersi ya herkes için isteğe bağlı yapmalılar, ya da bu dersin gerçekten bütün dini kültürleri kapsayacak biçimde ve artık İslamiyet’in öğretildiği bir ders olarak algılanmayacak şekilde içeriğinin düzeltilmesini sağlamalıdır.”³¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye’de orta öğretimde okutulan din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının içeriğine ilişkin şu saptamaları yapmıştır³²:

“4. sınıf ders kitabında, öğretim, din

kavramından, ahlâk ve din, Yaratan ve yaratılan, aile ve din arasındaki ilişkinin incelenmesine ve Hz. Muhammed’in hayatına ilişkin bilgi verilmesine yönelmiştir.

5. sınıf ders kitabı, “Allah’a inanıyorum” ifadesinin anlamının açıklaması ile başlamaktadır. Özellikle İslamiyet’in temel kavramlarını öğretme odaklıdır: inancın açıklanması, namaz, ibadet yeri olarak cami, Ramazan ayında yapılan duaların niteliği, Peygamber Muhammed’in aile hayatı. İsimleri Kuran’da geçen peygamberlere genel olarak değinilmektedir.

6. sınıf ders kitabı, günlük namazlar ile başlamaktadır. Her Müslümanın, günde beş kez namaz kılması gerektiği açıklanmaktadır. İlgili ritüeller kitapta tasvir edilmekte, daha sonra yardımseverlik, vatan ve millet sevgisi, zararlı davranışlar, dostluk ve kardeşlik ve Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an olmak üzere dört kutsal kitap konularına değinilmektedir.

7. sınıf ders kitabında, Kur’an bilgisi, din ve yüksek ahlak standartları arasındaki ilişki, hac ve kurban, melekler ve görünmez varlıklar, öteki dünya inancı ve aile vurgulanmaktadır. Ayrıca, temel dinler olan Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet, Hinduizm ve Budizm on beş sayfanın üzerinde anlatılmaktadır.

8. sınıf ders kitabı, Hz. Muhammed’in yüksek ahlaki standartlarını, kültür ve dini, din kavramlarını, akıl ve bilimi, kader inancını, inanç ve davranış arasındaki bağlantıyı tartışmaktadır. Bu kitapta aynı zamanda “dine farklı yaklaşımlar”, “dinlerin ve İslamiyetin öğütleri”, “laiklik”, “din ve vicdan özgürlüğü” gibi konulara da yer verilmektedir.

Bu ders kitaplarının okutulmasından, öğrencilerden Kuran’da yer alan birçok sureyi ezberlemelerinin istendiği de anlaşılmaktadır.”

9 Temmuz 1990’da Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu, din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri ve bu derslerden muaf tutulma hakkı olan öğrencilere ilişkin bir karar almıştır. Kararda şu hususlar yer almaktadır:

“Milli Eğitim Bakanlığı’nın teklifini müteakiben,

³¹

http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/TUR-CbC-III-2005-5-ENG.pdf

³² ECHR, Case of Hasan and Eylem Zengin v. Turkey, application no: 1448/04, para.22

Türk vatandaşı olan, Hristiyan veya Musevi dinlerine mensup, ilkokul ve ortaokula giden öğrenciler, azınlık okulları hariç tutularak, söz konusu dinlere bağlı bulduklarını beyan ettikleri takdirde din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerine girmeye mecbur edilemez. Ancak, bu öğrenciler din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerine girmeyi istedikleri takdirde, yasal temsilcilerinin yazılı taleplerini sunmaları gerekir.”

Türkiye'deki zorunlu din dersi uygulaması ve bu dersten muafiyet için uygulanan sistem, Protestanlar'ın din ve vicdan özgürlüklerine yönelik ciddi ihlaller ortaya çıkarmaktadır. Protestan Kiliseleri Derneği'nin Milli Eğitim Bakanlığı'na verdiği 13.07.2009 tarihli dilekçede de belirttikleri üzere, Protestan öğrencilerin din dersinden muaf tutulmalarına ilişkin uygulama oldukça problemlidir:

“Bu çerçevede ailelerinin başvurusu üzerine Din Kültür ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersine girmemesi gereken çocuklar çok önemli sıkıntılar yaşamaktadır. Çocuklar muaf oldukları ve derse katılmama hakları bulunduğu halde, birçok okul yönetiminin bu karardan haberi bulunmamaktadır, çocuklar zorunlu olarak DKAB dersine sokulmakta veya kararın tersi bir uygulama ile derse girmemesi yönünde ailelerden yazılı dilekçe istenmektedir. Muaf olduğu halde başka alternatif bulunmadığı için çocuklar DKAB dersi sırasında sınıfta oturmak zorunda kalmakta veya ders saatini müdür muavini odasında geçirmektedir... Çocukların muafiyetini sağlamak için aileler inançlarını açıklamak zorunda kalmaktadır. Ayrıca çocuklar teşhir edilmekte, arkadaşları ve hatta bazı öğretmenleri tarafından başka inanca mensup oldukları için dışlanma, aşağılanma ve hakarete uğrama gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. Buna ek olarak, kuşkusuz çocuğun ve ailesinin isteği dışında sınıfta oturmaya zorlanması, vicdani açıdan da baskı altında kalmasına neden olur. Aileler, ülkemizde Müslüman olmayanlara karşı bazı kesimlerde mevcut olan hoşgörüsüzlükten çocuklarını korumak

ve daha fazla göze batmamak amacıyla bu konuda şikayette bulunmaktan da kaçınmaktadır.”

Protestanlar tarafından yukarıda yapılan tespitler, zorunlu din dersi uygulaması nedeniyle Türkiye'yi mahkum eden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından da tescil edilmiştir. Mahkeme, Hasan ve Eylem Zengin/ Türkiye davasında, aşağıdaki hususları dile getirmiştir³³:

“Sonuç olarak, AİHM, muafiyet usulünün uygun bir yöntem olmadığı ve din derslerinde öğretilenin çocukların üzerinde okul ile kendi değerleri arasında bağlılık çatışmasına yol açabileceğini haklı olarak düşünebilecek ebeveynlere yeterince koruma sağlamadığı sonucuna varır. Bu durum özellikle Sünni İslam'dan farklı din veya felsefi inanışlara sahip ebeveynlerin çocukları için uygun bir seçim yapma imkânının öngörülmediği koşullarda geçerlidir. Din dersinden muafiyet işlemi, farklı dini veya felsefi inanışlara sahip aileleri ağır bir yük altına sokabilmekte ve onları, çocuklarının din dersinden muaf tutulmaları için dini ya da felsefi inançlarını ifşa etmeye mecbur kılmaktadır.”

Türkiye bu konuda uygulamaya yön verirken, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin orta öğretimde verilecek din derslerine ilişkin olarak 1396 (1999) ve 1720 (2005) sayılı Tavsiye Kararları'nda belirttiği şu hususları göz önüne almalıdır:³⁴

“14.1. bu eğitimin amacı, çocukların kendi ülkelerinin ve komşu ülkelerin dinini öğrenmesini, herkesin kendi dininin “doğru din” olduğuna inanma hakkı olduğunun ve farklı dinlere inanan veya herhangi bir dine bağlı olmayan diğer kişilerin farklı insanlar olmadıklarının farkına varmalarını sağlamak olmalıdır;

14.2. hiçbir dine bağlı olmama seçeneği ile birlikte, tam bir tarafsızlıkla temel dinlerin

³³ ECHR, Case of Hasan and Eylem Zengin v. Turkey, application no: 1448/04, para.76

³⁴

<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta05/erec1720.htm>

tarihini içermelidir;

14.3. bağınaz din adamlarına yaklaşırken gençlerin kendilerinden emin olmalarını sağlamak için onların bilgilendirilmesini sağlamalıdır;

14.4. devlet dini olan bir yerde bile, kültür ve ibadet alanları arasındaki sınırı aşmamalıdır. Eğitimde söz konusu olan bir inancı aşlamak değil, gençlerin dinlerin neden milyonlar için inanç kaynakları olduğunu anlamalarını sağlamaktır;

14.5. din dersi veren öğretmenler özel bir eğitim almalıdırlar. Kültürel veya edebi bir bilim dalının öğretmenleri olmalıdırlar. Ancak, bir başka bilim dalındaki uzmanlar da bu eğitimden sorumlu tutulabilirler.

14.6. devlet makamları, öğretmen eğitiminden sorumlu olmalı ve her ülkenin özelliklerine ve öğrencilerin yaşlarına uyarlanabilecek müfredat programlarını belirlemelidirler. Avrupa Konseyi, bu programları hazırlarken dini inanç temsilcileri dahil olmak üzere bütün ortaklara danışacaktır.”

Sonuç olarak, Türkiye’deki uygulanma biçimiyle zorunlu din dersleri Protestanlar’ın din ve vicdan özgürlüklerini ihlal eder bir niteliktedir.

E) DİN ADAMI YETİŞTİRME SORUNU

Türkiye’de gayrimüslimlerin din adamı yetiştirmelerinin imkânı bulunmamaktadır. Gayrimüslimlerin din adamı yetiştirmek için orta öğrenim ve üniversite açmak için nasıl bir yol izleyebilecekleri konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Aslında bu tartışma bakımından belirleyici nitelikte olacak olan konu, Heybeliada Ruhban Okulu’nun yeniden eğitime açılıp açılmayacağıdır. Heybeliada Ruhban Okulu, 1965 tarih ve 625 sayılı özele, Öğretim Kurumları Kanunu’nun bazı maddelerinin 12 Ocak 1971’de iptali üzerine, İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü’nün 12 Ağustos 1971 tarih ve Özel Öğretim Kurumları 101787 sayılı “gizli” yazısıyla, 9 Temmuz 1971 yılından geçerli olmak üzere

kapatılmıştır³⁵. Aradan geçen zaman zarfında, yapılan sayısız başvuruya rağmen ruhban okulunun açılması mümkün olmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu anlaşması olan Lozan Antlaşması’nın 40. maddesine göre, Türkiye Müslüman olmayan azınlıkların, “... her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve insel ayinlerini serbestçe yapma” haklarını teminat altına almıştır.

Ruhban okulunun kapatılması ve yeniden açılmasına izin verilmemesi Lozan Antlaşması’nı ve yine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni açık bir şekilde ihlal etmektedir. Ancak bu ihlal giderildikten sonradır ki, Türkiye’de gayrimüslimlerin nasıl ve ne şekilde din adamı yetiştirebilecekleri netlik kazanacaktır. Bu belirsizlik, Protestan cemaatleri bakımından ciddi bir sıkıntı yaratmaktadır.

F) MALATYA KATLİAMI DAVASI

18 Nisan 2007 günü Malatya’da üç Protestan vahşice katledilmiştir. Bu katliamı gerçekleştiren sanıklara ilişkin dava bu raporun yazıldığı tarih itibarıyla devam ettiği için, davanın teknik detaylarına ilişkin kapsamlı bir analiz yapmak hukuken mümkün bulunmamaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz kısıtlılıkları akılda tutarak, bu olay ve davaya ilişkin şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: Dava sürecinde de ortaya çıktığı üzere, sanıklar uzun bir hazırlık döneminin ardından bu cinayeti gerçekleştirmişlerdir. Yine tüm dosya kapsamı ve Ergenekon dava dosyaları beraber değerlendirildiğinde, Malatya katliamı ile Ergenekon terör örgütünün irtibatlı olduğu yönünde iz ve emareler bulunmaktadır. Ergenekon dava sürecinde ortaya çıkan

³⁵ Elçin Macar, “Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi”, İletişim yayınları, 2004, s. 295

“Kafes Eylem Planında” Malatya katliamından Ergenekon örgütünün bir “operasyonu” olarak bahsedilmektedir.

Hem Malatya davası ve hem de Ergenekon davası kapsamında ortaya çıkan deliller, Ergenekon örgütünün Protestanlara yönelik tüm provakatif eylemler bakımından da irdelenmesini zorunlu hale getirmektedir. Protestanlara ilişkin kışkırtıcı yayınlar hazırlayanlar, “misyonerliğe” ilişkin menfi bir kamuoyu yaratma çabası içinde raporlar hazırlayıp seminerler verdirenler, misyoner Protestanlar’ın “Türklüğe hakaret ettiğini” ileri sürdürerek dava açtıranlar, bugün Ergenekon davasında sanık olarak yargılanmaktadırlar. Yine “Kafes Eylem” planının eklerinden Protestanlar’ın Türkiye çapında fişlendikleri görülmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında “Malatya katliamı”, 2006 yılında Trabzon’da öldürülen Rahip Santoro ve 2007 yılında öldürülen Hrant Dink’le birlikte, Türkiye’de belli bir atmosferin yaratılması amacıyla ve son derece planlı bir sürecin bir halkası olarak ortaya çıkmaktadır.

Malatya katliamının ardından Samsun, Diyarbakır ve Antalya’da, yine aynı profile sahip (genç, aşırı milliyetçi) katil adayları tarafından gerçekleştirilmesi planlanan cinayetler son anda engellenmiştir. Malatya katliamının ve arkasındaki karanlık ilişkiler ağının tam olarak aydınlatılması, Türkiye’nin hukuk devleti olmak yönünde atacağı önemli adımlardan birisi olacaktır.

G) DİĞER SORUNLAR

Hiç şüphesiz ki, Protestanlar’ın sorun ve sıkıntıları, yukarıda belirtilenlerden ibaret değildir. Nüfus cüzdanlarında din hanesinin yer alması; mezarlıkların statüsünün belirsizliği; kamu görevine girememe; gerek kamu ve gerekse özel sektörde çalışanların Hristiyanlar için kutsal sayılan günlerde tatil yapamamaları; kiliseleri ve toplulukları için yardım ve bağış toplamada zorluklarla karşılaşmaları; açık alanda

gerçekleştirdikleri ayınların Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası çerçevesinde değerlendirilmesi; kamp ve birlikte gerçekleştirecekleri tatillerin önüne dikilen bürokratik engeller; dini tebliğ faaliyetlerinin gerek kolluk ve gerekse sokak şiddetiyle engellenmesi ve gündelik hayatın her veçhesinde karşı karşıya kaldıkları ayrımcı uygulamalar Türkiye’deki Protestanlar’ın katlanmak zorunda kaldıkları diğer problemlerin sadece bir kısmını oluşturmaktadır.

Yukarıda, bazı problemleri seçerek mercek altına almamızın sebebi ise, o problemlere yönelik kalıcı ve sürdürülebilir çözümler üretilmesinin diğer problemlerin de çözülmesine katkı sağlayacağına olan inancımızdan kaynaklanmaktadır. Örneğin, ibadet yeri sorunu, Protestanlar’ın toplum gözünde yaftalanmalarına neden olan en önemli problemlerden bir tanesidir. Türkiye Protestan toplumu hukuka riayet etmek konusunda elinden gelen tüm çabayı göstermesine rağmen, ihtiyaç duydukları ibadet yerlerine bir türlü kavuşamamaktadırlar. Ancak bu problemin çözülememesi, Protestan cemaatin içinde bulunduğu kırılğan durumu katlanılmaz bir hale sokmaktadır. Bir yandan önlerine çıkan türlü türlü bürokratik engelleri aşmaya çalışırken, diğer taraftan bazı medya organları tarafından kamuoyuna, illegal olarak, “kapı altlarında” toplanan, gizli “ibadet” eden kişiler olarak sunulmaları hiçbir şekilde kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdur. Tüm gayretlerine rağmen yasal olarak tanınmış ibadet yerleri edinememeleri, Protestanları toplum nazarında “damgalanmış” bir grup haline getirmektedir.

Keza yine yukarıda bahsettiğimiz üzere, Protestanlara yönelen nefret söylemlerinin yaptırımsız kalması, diğer nefret söylemlerinin ve doğal olarakta şiddetin kapılarını

aralamaktadır. Protestanlar ve diğer kırılgan grupların nefret suçlarına maruz kalmamaları için acilen bir nefret suçları yasası yürürlüğe sokulmak durumundadır.

Protestanlar’ın kiliselerinin, dernek, vakıf vd. olarak değil de bizzat “kilise” olarak tanınması ve bu kiliseleri tüm ihtiyaçlarını tek elden karşılayacak

yeni bir tüzel kişilik biçiminin ihdas edilmesi acil bir zorunluluktur.

Bu ana sorunlara ilişkin atılacak “çözüm yönelimli” adımlar, sadece Protestanlar’ın sorunlarını çözmekle kalmayacak, ama aynı zamanda Türkiye’nin kadim din özgürlüğü sorununun çözümü için de büyük bir umut doğuracaktır.

Orhan Kemal Cengiz, Avukat

III) PROTESTAN TOPLUMUNUN TEMEL SORUNLARI

Bu kısımda, önceki kısımda ele alınan yasal konu ve sorunlara Protestan toplumunun günlük deneyimleri ve algıları açısından ayna tutmaya çalışılacaktır. Aşağıdaki gözlemler ve yorumlar Diyarbakır, Ankara, İzmir ve İstanbul'da Protestan toplum üyeleriyle yapılan birebir görüşme ve grup toplantılarında paylaşılan anlatıları temel almaktadır.

A. Tüzel Kişilik Sorunu

Protestan kiliselerinde görev yapan dini önderler ile yapılan görüşmelerde, temel sorunlarından bir tanesinin topluluklarının tüzel kişiliğe sahip olamaması olduğu dile getirilmiştir.

Ankara'dan bir kilise önderi şöyle anlatıyor:

"Devlet bizi sözde kabul ediyor, yani, "sözde" derken, ibadet yerimiz devlet tarafından biliniyor, Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Güvenlik Şubesi'nde kilise adında açılmış dosyalar var. Bazı zamanlar koruma gönderiyorlar, bazı topluluklar elektrik ve suyu ucuza kullanıyor. Ama biz kendimiz bir kiliseyiz dediğimiz zaman veya kilise tabelası astığımızda karşı çıkılıyor kapatma davaları açılıyor. Siz bir kilise değilsiniz tabelanızı indirin deniliyor. Bu olayı anlamış değiliz aslında varsınız ama aynı zamanda hukuki olarak yoksunuz muamelesi yapılıyor."

Bir başka önder şöyle ekliyor:

"Durumumuz çok hassas, tamamen hükümetlerin insafı altındayız. Hükümet bize karşı merhametli ise açık kalabiliyoruz ama değilse 2001 yılında olduğu gibi bütün toplulukları kapatabiliyor.³⁶ Yasal korumamız yok."

Kamu görevlileri arasında kiliselerin yasal statüsünün ne olduğuna ilişkin net ve tutarlı bir anlayış ve uygulama olmadığı görülüyor. Örneğin, İstanbul'dan bir kilise önderi kendi deneyimlerini şöyle aktarıyor:

"Yıllar önce elektrik idaresine başvururken kullandığımız yerin ne olduğunu sormaları üzerine kilise olarak cevap verdik. Onlar da kayıtlara o şekilde geçirdi. Bir süre sonra elektriğin indirimli olduğunu fark ettik, ancak bu durumun kilise olmamızdan kaynaklandığını düşündük. Yıllarca Tedaş görevlileri gelip gitti bir problem olmadı. Ancak yıllar sonra Tedaş görevlileri bizi çağırdı, "siz aslında bir kilise değilsiniz, bu nedenle elektriği indirimli kullanamazsınız" dediler ve geçmiş yıllara dönük olarak büyük bir borç çıkardılar."

Kiliselerin yasal konumlarından bağımsız olarak, fiili durumlarının ne olduğu ve kamu kurumlarının onları nasıl kabul ettiğinin belirleyici olduğu görülmektedir. İzmir'den bir kilise önderi "bizim herhangi bir tüzel kişiliğimiz yok. Bu durum bizi rahatsız ediyor ancak belediye ibadet yerimizi 'Dini Amaçlı Toplantı Yeri' olarak kabul ediyor ve suyu indirimli kullanıyoruz" diyor.

Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde, 2004 yılında, Dernekler Kanunu'nda değişiklik yapılarak dini amaçlı faaliyeti yasaklayan 2908 sayılı kanun kaldırılarak, yerine dini amaçlı faaliyeti engellemeyen 5253 sayılı Dernekler Kanunu getirilmiştir. Bu değişiklikte mümkün hale gelen yasal süreç sonucunda, günümüzde yirmi iki Protestan topluluk, dernek veya dernek temsilciliği olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Topluluk önderlerinden, yeni Dernekler Kanunu'nun getirdiği yenilikler ve tecrübeleri hakkında görüşlerini paylaşmaları istendiğinde, uygulamaların farklılık gösterdiği

³⁶ 2001 yılında Aralık ayından itibaren başta İstanbul olmak üzere Türkiye genelinde yirmi topluluk

kapatılmış ve kapatılmaları için davalar açılmıştır.

ve yasanın yararı konusunda farklı görüşler olduğu ortaya çıkıyor.

Ankara’dan bir kilise önderi deneyimlerini şöyle aktarıyor:

“2005 yılında, dönemin Adalet Bakanı Cemil Çiçek ibadet yeri kurmak için toplulukların tüzel kişiliğe sahip olması gerektiğini belirtti, vakıf kurmak için başvurumuz reddedildi ve Dernekler Kanunu değiştikten sonra 2005 yılında dernek kurmak için başvurduk, hazırladığımız tüzüğe amaçlarımızı ve yaptığımız bütün faaliyetleri yazdık ve devlet dernek kuruluşumuzu onayladı bu durum bizi çok sevindirdi. Ancak bir süre sonra derneğimize bağlı bir temsilcilikte ibadet edildiği gerekçesi ile savcılık tarafından kapatma davası açıldı. Bu davayı kazandık ancak aynı savcı bir süre sonra Genel Kurulumuzun toplanma yeri ile ilgili yüklü sayılabilecek bir para cezası kesti ve bu cezayı ödemek zorunda kaldık.”

İstanbul’daki bir kilisenin önderi ise sorunlarını şöyle dile getiriyor:

“Uzun yıllardır topluluk olarak varız, ancak resmi olarak tanınmadığımız için sorunlar yaşıyoruz, toplantı yerimiz kapatılmak isteniyor. Kapatılmaya karşı açtığımız mahkemeleri kaybettik. Bu sorunları aşmak için dernek kurmak istedik, Dernekler İl Müdürlüğü’ne başvurduk ve kendimizi tanıttık, uzun süredir zaten kilise olduğumuzu ve kilisemize yasal bir kimlik kazandırmak istediğimizi bildirdik ancak Dernekler Müdürlüğü yetkilileri bizim talebimizi reddetti, bu amaçla dernek kuramayacağımızı söylediler. Bu cevabı aldıktan sonra, “dernek kursak da yasal olamayacaksa neden dernek kuralım” düşüncesine kapıldık”

İzmir’deki bir kilise önderi ise yeni Dernekler

Kanunu’nun olumlu gelişmeleri sağladığını anlatıyor:

“Kullandığımız binaya “şikayet var” gerekçesi ile sık sık polisler geliyordu ve geldiklerinde çeşitli sorular soruyorlardı. Biz bu durumdan rahatsız olduğumuzu polis bildirdik bunun üzerine polisler, kendilerinin de bu durumdan rahatsız olduklarını ancak şikayet olduğu için geldiklerini, eğer dernek kurarlarsa bu sorunların ortadan kalkacağını söylediler. Bunun üzerine dernek kurduk ve gerçekten de polislerin ziyaretleri kesildi.”

Ancak dernek kurmanın sorunlara tam bir çözüm sağlamadığı da görülüyor.

İstanbul’dan bir kilise önderi kaygıyla anlatıyor:

“Biz 2008 yılında dernek olarak kurulduk. Bir gün bir polis memuru inceleme yapacağı gerekçesi ile derneğe geldi ve bir tutanak tuttu. Tutanakta ev kilisesi ibaresinin geçtiğini gördüm, bizim ev kilisesi olmadığını dernek olduğumuzu belirtmememe rağmen bir sorun olmayacağı gerekçesi ile silmedi. Daha sonra bu tutanağa istinaden savcılığın bize Dernekler Kanunu’na muhalefetten dolayı 1200 TL para cezası kestiğini gelen tebligat ile anladık. İtiraz ettik ve sonra öğrendiğimize göre polisin dernek merkezine gelmesinin bile kanuna aykırıymış. Bu para cezasına itiraz davası açtık ve dava devam ediyor.”

Diyarbakır’dan bir kilise önderi deneyimlerini şöyle dile getiriyor:

“İbadet yerimiz Büyükşehir Belediyesi ve bağlı bulunduğumuz İlçe Belediyesi tarafından onaylandı. Son onay noktası olan Diyarbakır Valiliği’ne onay için başvurduk ve valilik bize dernek olmamız gerektiğini söyledi. Bunun üzerine dernek kurduk, ancak bu sefer de valilik, ibadet yeri olarak

kullandığımız binanın derneğin mülkiyetine geçirilmesini istedi. Ancak devlete bu konuda güvenmekte zorluk çekiyoruz, “ileride derneği kapatıp binamıza el koyabilirler” gerekçesi ile çekiniyoruz”.

Kiliselerin dernekleşmesiyle denetlemelerin de kısa bir süre içinde başladığına dikkat çekiliyor.

Samsun’dan bir kilise önderi denetlenme deneyimlerini aktarıyor:

“2006 yılında dernek kurduk. Bir süre sonra Dernekler Müdürlüğü’nce denetlendik ve denetleme raporunda toplantı salonumuzun iç dekorasyonunun kiliseye benzediği gerekçesi ile 30 gün içerisinde değiştirilmesi istendiği yazıyordu.”

İstanbul’dan bir kilise önderi:

“Dernek kurduk, derneği kuralı daha üç ay olmamışken bir gün Dernekler Müdürlüğü’nden yetkililer geldi. Başka bir dernek için yakınlarda olduklarını, gelmişken bizim faaliyetlerimize de bakmak istediklerini söylediler.”

Dernek kurmuş birçok kilise önderi genel olarak Dernekler Müdürlüğü çalışanlarının tavırlarından memnun olduklarını, görevlilerin kendilerine yardımcı olduklarını paylaşıyorlar. Ancak birçok dernek yıllarca denetlenmezken, Hristiyanlar’a ait derneklerin daha kurulduğu yıl denetlenmeye başladığını da ekliyorlar. Bu denetimleri, devletin kendilerine kuşku ile bakmasının ve sürekli kontrol altında tutma isteğinin bir göstergesi olarak algılıyorlar.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere uygulamada tam bir kaos ortamı bulunmaktadır. Neredeyse her toplulukla ilgili uygulama diğerlerinden farklılık göstermektedir. Birçok topluluk, bir yandan resmi olarak tanınmadıklarını belirtirken, bir yandan da, birçoğunun elektrik, su, telefon ve doğalgaz kayıtlarının kilise ismi altında kayıt edildiğine ve faturaların bu isme geldiğine işaret ediyorlar. Ancak kiliselerinin, korsan

kilise, ev kilisesi, kaçak kilise vb. isimlerle adlandırılmaları ve yerel yetkililer tarafından kabul edilmemeleri her topluluğun rahatsız olduğu ortak noktayı oluşturuyor. Anlatılanlar, kolluk kuvvetleri ve idari görevlilerin uygulamalarının öngörülebilirlikten, şeffaflıktan ve tutarlılıktan uzak olduğuna işaret etmektedir. Alınan kararların hangi kriterlere göre alındığı belli değildir. Bir kamu kuruluşu veya görevlisinin onayladığı bir durumu, bir başkası kabul etmemektedir. Özellikle kamu görevlilerinin fazlasıyla takdir hakkı olduğu ve bu takdir hakkını Protestanlar’ın dini özgürlüklerini kısıtlamaktan yana kullanma eğiliminde oldukları yapılan görüşmelerden ortaya çıkmaktadır. Bir kamu görevlisi, Protestan toplumu gibi gruplara karşı veya önyargılı ise her türlü talebi geri çevirebilmekte veya bu gruplar üzerine baskı kurabilmektedir.

Protestan toplumu için ülkemizde tüzel kimlik kazanmak ancak vakıf veya dernek kurmak ile mümkündür. Vakıf kurmak mali açıdan çok maliyetli ve daha karmaşık olduğu için şu an için pek benimsenen bir yöntem olarak gözükmemektedir. Ayrıca İstanbul Protestan Vakfı dışında başka vakıf kurulamamıştır. Ankara’da bulunan Kurtuluş Kiliseleri, İstanbul Protestan Vakfı’nın tüzüğünü örnek alıp başvurmasına karşın, başvuruları, tüzükte Protestan sözcüğü geçtiği ve vakıfların sadece bir gruba yönelik faaliyet yapamayacakları gerekçesi ile reddedilmiştir.

Genel olarak topluluk önderlerinin ortak görüşü, dernek kurmanın şu an için en uygun çözüm olduğu yönünde. Yukarıda anlatılan sorunlara karşın birçok kilise önderi dernek kurduktan sonra geçmişe göre daha az sorun yaşadıklarını ve bu yeni kimliklerinin devlet yetkilileri tarafından kabul edildiğini ve birçok noktada sorunlarının çözüldüğünü ve devlet yetkilileri tarafından dernek kurmaları yönünde teşvik edildiklerini belirtmektedir. Protestan toplumunun asıl isteği, mevcut yapılarının devlet tarafından dini topluluk olarak tanınması ve herkesin kabul edebileceği ve uygulayabileceği bir yasal

yapının oluşturulmasıdır. Tüzel bir kişiliğe sahip olmanın, toplum içinde kabul edilebilir bir konuma sahip olmalarına ve var olan diğer sorunların çözüm mücadelesine önemli bir katkı yapacağı düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

B. İbadet Yeri Sorunu

Kilise kavramının kelime kökeni Grekçe “ekklisia”dan gelmektedir. Mekandan bağımsız olarak topluluk (cemaat), toplantı anlamı taşımaktadır. Grekçe’den Türkçe’ye “kilise” olarak geçmiştir. Ancak Türkiye’de “kilise” dendiğinde, tarihi ve çan kulesi olan bir bina kast edilmekte veya anlaşılmaktadır. Bu algı Protestan toplumunun yaşadığı ibadet yeri sorununun odak noktasını oluşturmaktadır.

Protestan toplumunun ülkemizdeki tarihi çok eskilere dayanmamaktadır. Yakın tarihe bakıldığında, 70’lerde sayıları oldukça az olan Protestanlar’ın bir ibadet yeri sorunu

yaşamadığı görülür. Bunun nedeni, o dönemlerde ibadetlerini daha çok evlerinde gerçekleştirmiş olmalarıdır. Ancak cemaatin büyüme sürecine girdiği 80’li yıllardan itibaren ibadet yeri sorunu da gündeme gelmeye başlamıştır. Protestan toplumu, Osmanlı döneminden kalma tarihi kilise binalarına sahip değildir. Bu nedenle, Protestanlar öncelikle yer sorununu kendi evlerinde toplanarak veya işyeri, depo, ev vb. yerler kiralayıp/satın alarak çözmeye çalışmıştır. Bu durum Protestan cemaatinin ihtiyaçlarına tam olarak cevap verememenin yanı sıra, yasal ve sosyal olarak farklı sorunları da beraberinde getirmiştir.

Protestan toplumu inançları gereği toplu olarak ibadet etme ihtiyacı duymaktadır. Topluluk önderleri ve üyeleri ile yapılan görüşmelerde bu konuya ilişkin sorulara verilen cevaplar neredeyse bütün topluluklar için ibadet yeri sorununun en temel sorun olduğunu ortaya çıkarmıştır.

İskenderun’dan bir topluluk önderi şöyle anlatıyor: “Biz belki de ülkemizde Türkçe ibadet yapan ilk topluluğuz, 50 yıllık bir geçmişimiz var. Topluluk ilk oluştuğunda klasik anlamda bir kilise binasına sahiptik. 1971 yılında devlet kilise binamızı istimlak ederek el koydu. Biz toplanmaya devam ediyorduk. 1971 yılı 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı günü bütün resmi kuruluşlar tatil iken yıkım ekipleri geldi ve kilisemizi yıktılar. Her yer kapalı olduğu için itiraz edemedik. Bilinçli olarak böyle yaptılar. O kiliseden sadece elimizde kilisenin çanı kaldı.”

Bize kilisenin çanını ve yıkım fotoğraflarını göstererek devam ediyor:

“Daha sonra davalar açtık, kimini kazandık kimini kaybettik ama zaten binamızı yıkmışlardı. Bir süre sonra bize toplantı için bir yer gösterdiler. Orada toplanmaya başladık. Belirli bir zaman geçtikten sonra orasının lojman olarak kullanılacağını söyleyip oradan da çıkardılar. Daha sonra bugün toplandığımız yeri 15 yıl önce satın aldık. Burası bir apartmanın altında bir işyeri statüsünde ama toplanacak bir yere ihtiyacımız vardı. 2002 yılının başında ibadet yerinin yasadışı olduğu gerekçesi ile gelip burayı kapattılar. 2005 yılına kadar kapalı kaldıktan sonra tekrar açmayı başardık ama bu sefer de 2006 yılında

aynı gerekçe ile tekrar kapattılar. Bir ay kapalı kaldıktan sonra dernek kurduk ve tekrar açıldı. Şu anda açığız ama ne olacağı hiç belli değil.”

İzmir’de bulunan bir topluluk önderi ibadet yeri konusunda yaşadıkları zorlukları şöyle anlatıyor:

“Biz İzmir’in Ödemiş ilçesindeyiz. Yirmi, yirmi beş üyemiz var. Müstakil bir binada toplantılarımızı gerçekleştiriyoruz. İlçe belediyesine bize bir yer göstermesi konusunda başvuruda bulunduk ama olumlu bir cevap alamadık. 2006 yılında toplantı yerimiz saldırılara uğramaya başladı. Önce taşlanıyordu ama bir süre sonra saldırılar şiddetlendi ve molotof kokteyli atılmaya başlandı. Emniyet koruma tedbirleri aldı ama

saldırganlar yakalanamadı. Bir süre sonra kaymakamlıktan bize bir yazı geldi ve bu yazıda özetle, toplantı yerimiz yasal olmadığı için bizi koruyamayacakları ve Ödemiş ilçesi sınırları içerisinde toplu olarak ibadet etmemizin yasaklandığı yazıyordu. Çok şaşırдық. Yasal olmak için elimizden geleni yapmıştık. Onlar bizim başvurumuzu kabul etmedi, yine onlar yasadışı olduğumuz gerekçesi ile ibadet yerimizi kapatıp aynı zamanda toplu olarak ibadet etmemizi yasakladılar. Mahkemeye başvurduk ve mahkeme bu kararın yürütmesini durdurdu.”

İzmir’de bulunan bir başka kilise önderi kendi deneyimlerini şöyle aktarıyor:

“1994’ten beri şu anda kullandığımız toplantı yerini kullanıyoruz. 1999’da bir Emniyet yetkilisi bizi çağırdı ve bu yeri kapatmamızı istedi. Biz bunu kabul edemeyeceğimizi, ibadet etmek için toplantı yerine ihtiyacımız olduğunu belirttik ve bunun İmar Kanunu konusu olup İdari Mahkeme’nin kararının gereğini belirterek İdari Mahkeme’ye başvurduk. Emniyet yetkilisi bu yeri kapatacağını ve bizim de bunu göreceğimizi söyledi. Bu görüşmeden bir ay sonra polisler ibadet sırasında, gazeteciler ve televizyoncular eşliğinde toplantı yerimizi bastı. O gün orada bulunan bütün cemaati gözaltına aldılar, topluluk bir gün boyunca nezarete kaldı ve daha sonraki gün serbest bırakıldılar, toplantı yerimiz kapatıldı. Günlerce bizim hakkımızda gazetelerde ve televizyonlarda asılsız haberler yapıldı. Kapatılma öncesi ikazlarına rağmen toplantı yerini kullandık diye polise muhalefetten para cezasına çarptırıldık. Kapatılmaya karşı dava açtık. O dönemde yabancı bir ülke başkanı Türkiye’yi deprem dolayısı ile ziyarete gelecekti. Kilisemizin

kapatılmasının uluslararası alanda sorun yaratmaması için üç ay sonra yerimizi tekrar açtılar. Belediyeden ve valilikten uygun bir yer istedik ama olumsuz cevap aldık. Bir süre sonra açtığımız davayı kaybettik ve AİHM’e gittik. Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde birçok yasa değişince, AİHM dosyamızı geri gönderdi ve ibadet yeri için tekrar başvurum anlamına gelen bir karar verdi. 2006 yılında dernek kurduk ve şimdilik bu şekilde devam ediyoruz.”

Yerel kamu görevlilerinin kısıtlamaya ve engellemeye yönelik karar ve adımları dikkat çekiyor. Ankara’dan bir topluluk önderi yaşadıkları mücadeleyi şöyle aktarıyor:

“Ankara’da uzun yıllardır bir binada toplanmaktayız, bir gün belediye görevlileri geldi ve burada toplanamayacağımızı, 50 metre yakınımda bir ibadet yeri olduğunu ve bu nedenle kapatılacağımızı bize tebliğ ettiler. Çok şaşırдық çünkü 50 metre yakınımda sadece bir cami var. Biz kapatamayacağımızı söyledik. ‘Eğer kapatma konusunda ısrar ediyorsanız bize toplantı yeri gösterin aksi durumda pazar günü camide veya sokakta ibadet edeceğiz’, deyince gittiler.”

Benzer bir yaklaşım Adana’da da görülüyor:

“Adana’da, Ankara merkezli bir derneğin temsilciliği olarak faaliyet yürütmekteyiz. Bağlı bulunduğumuz ilçe belediyesine, kullandığımız müstakil binanın ibadet yeri olarak onaylanması konusunda yazılı başvuruda bulduk, başvurumuza yazılı bir cevap verilmedi, bir süre sonra başvurunun neticesini sorduğumuzda sözlü olarak, “Burası Müslüman mahallesi burada salyangoz satamazsınız” dediler.”

İstanbul’da bir kilise önderi kendi deneyimlerini paylaşıyor:

“Uzun yıllardır şu anda kullandığımız binayı kullanıyoruz, komşularımızla iyi ilişkilerimiz var. Bağlı bulunduğumuz ilçe yeni kuruldu ve yeni İlçe Emniyet Müdürlüğü’nden 2010 yılı başında bir yazı geldi. Yazıda özetle, kullandığımız binanın “ev kilisesi” olduğu bu nedenle kapatmamız gerektiği, kapatmazsak Kabahatler Kanunu’na muhalefetten ceza kesecekleri, yazıyordu. Kapatmadık. Bir gün beni emniyete çağırdılar. Avukatımızla birlikte gittim. Emniyette bir polis kendilerinin de bu konular ile uğraşmak istemediğini ama görevleri gereği ceza keseceklerini belirtti ve ceza kestiler. Cezayı ödedik ve şu anda toplanmaya devam ediyoruz.”

Başka bir örnek, dinsel gruplar arasında bir hiyerarşi gözetildiğini açık bir şekilde gözler önüne seriyor. İstanbul’dan bir kilise önderi yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

“İstanbul’da bağlı olduğumuz ilçe belediyesine ibadet yeri gösterilmesi için başvurduk. Belediye talebimize olumlu yaklaştı ve bize bir yer gösterdi. Ancak bu yerin Milli Emlak’a ait olduğunu belirtip onlarla görüşmemizi söyledi. Milli Emlak’a başvurduk ve onlar da olumlu yaklaştı, ancak Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan görüş isteyeceklerini belirttiler. Bir süre sonra Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan cevap geldi. Cevaplarında orada bir camiye ihtiyaç bulunduğunu belirtmişler. Ancak orada zaten çok yakında bir cami var. Bir de baktık ki, bize o yerin verilmemesi için bir cami inşaatı başlamış bile. Bazen olumlu yaklaşan kurumlar oluyor ama bir türlü olumlu somut bir sonuç alamıyoruz.”

Ankara’dan bir kilise önderi, bağlı buldukları İlçe Belediyesi’ne ibadet yeri için başvurduklarını, belediyenin kendilerine yer gösterdiğini ancak Ankara Valiliği’nin, ‘bu bölgede nüfus kayıtlarına göre Hristiyan yaşamadığı’ gerekçesiyle itiraz ettiğini

paylaşıyor.

Kişinin inancı, valilik kararına göre ancak kişinin kimliğinde yazdığı takdirde gerçeklik kazanıyor. Görünen o ki, valilik bu kararı alırken topluluk üyelerinin ayrımcılığa uğramamak ve güvenlik gerekçesi ile kimliklerinin din hanesini değiştirip Hristiyan yazdırma konusunda çekinmelerini ve orada mevcut bir topluluğun olup olmasını göz ardı etmiştir.

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde, Türkiye’deki Protestan Cemaati’nin ibadet yeri ihtiyacı, yetersiz düzenlemeler ve pek çok kamu kurum ve görevlilerinin tutarsız ve kısıtlayıcı kararları arasında çözümsüzlüğe mahkum edilmiş gözükmektedir. Mevcut toplulukların kaderi tamamen hükümetlerin ve yerel yasa uygulayıcılarının takdir alanına bırakılmıştır. Bu durum, başlı başına Protestan toplumunun konumunu çok kırılğan hale getirmektedir. Bu gruplara karşı hoş görüsü olmayan bir hükümet altında, toplantı yerlerinin neredeyse tamamı kapatılma tehdidi altındadır. 2001 yılında yirmiye yakın topluluğun toplantı yerinin kapatılması bu duruma en somut örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar 2006 yılında İmar Kanunu değiştirilip yasal olarak kilise kurulması mümkün hale gelmiş görünse de, uygulamada bunun pek mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yürürlükte olan yasal mevzuat sorunu çözmekten ziyade derinleştirmekte ve karmaşıktırmaktadır. Yerel yönetimlerin ve özellikle de belediyelerin, oy kaygısı ile kilise yaptıran veya yapılmasına izin veren kurum olarak gözükmemek için ibadet yeri ile ilgili taleplere olumsuz yaklaşımları sorunun derinliğine ışık tutmakta ve çözümün çok yönlü olması gerektiğini göstermektedir.

Sorunun en temelinde, Protestan toplumunun ve diğer gayrimüslim grupların varlığının ve etkinliklerinin devlet kurumları tarafından bir tehdit olarak algılanması ve engellenmesi gereken faaliyetler olarak kabul edilmesi yatmaktadır. İbadet yerlerinin uygulamada açılmaması ve benzeri sorunlar bu bakış açısının dışı vurulmuş halidir.

İbadet yeri olarak tescil edilmiş tek örnek 2006 yılında İstanbul Protestan Vakfı'nın Altıntepe'de kullandığı binanın kilise olarak onaylanmasıdır. Bunun dışında herhangi bir Protestan Topluluğu, resmi olarak bir ibadet yeri kuramamıştır. Bu kilisenin onaylanması öncesinde ve sonrasında yapılan birçok başvuru çeşitli nedenlerle reddedilmiş veya sonuçsuz bırakılmıştır. Öncelikle, devletin ve karar verme konumunda bulunan kamu görevlilerinin bu tarz topluluklara bakış açısının olumlu anlamda değişmesi için çabalara odaklanılmalıdır. Hangi dinden olursa olsun tüm vatandaşlara tarafsız bir şekilde hizmet verme yükümlülüğüne sahip kamu görevlilerinin, kolaylaştırıcı olmak bir yana engelleyici tutum ve kararları ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

C. Eğitim Sorunu

a. Din Adamı Yetiştirme

Hristiyanlar'ın resmi bir eğitim kurumu aracılığıyla din adamı yetiştirmeleri için gerekli yasal zemin mevcut değildir. Yapılan görüşmelerde toplum üyelerinin Türkiye'nin sadece Müslümanlar'a hizmet verecek din adamı yetiştirmeye yönelik bir düzenlemeye sahip olmasını kanıksamış oldukları gözlenmiştir. "Devletin okullarında Hristiyan din adamı yetiştirmesi çok uzak bir ihtimal" diyor bir kilise önderi ve "devlet genel olarak din sorununu çözememiş ki" diye ekliyor. "Müslümanlar'ın din adamlarına devlet maaş ödüyor. O zaman devletin dini var demektir. Laik ise o zaman bütün din görevlilerine maaş versin" diyerek devletin mevcut uygulamasını eleştiriyor.

"Türkiye'de Hristiyan din görevlisini yetiştirilmesi mümkün olacak olsa bunun nasıl düzenlenmesini isterdiniz?" sorusuna verilen cevaplar, çözüme yönelik olarak Protestanlar arasında farklı görüşler olduğunu ve farklı çözümlere açık olduklarını ortaya koyuyor. Bir görüş, devlet eliyle gerçekleştirilecek Hristiyan din görevlisi eğitimine hiç sıcak bakmıyor: "Bu eğitimin niteliği önemli,

Müslümanlar mı eğitim verecek? Öğretmenler kim olacak? Diyanete bağlı olmasın." Başka bir görüş ise devletin sağlayacağı olanaklarla Hristiyanlar tarafından okullar kurulmasını ve devletin yine, dersanelerde olduğu gibi, denetleyici konumda olmasını çözüm olarak görüyor. Sık sık dile getirilen bir çözüm önerisi ise iki farklı yolun eş zamanlı olarak uygulanmasını öngörüyor; birincisi, kiliselerin, şu anda uyguladıkları gibi, kendi içlerinde 'usta çırak' eğitimi, mini seminerler ve çalışmalar aracılığıyla kendi din görevlilerini yetiştirmesi, ikincisi ise, devlet üniversitelerinde Hristiyan İlahiyatı kürsüsünün kurulup burada lisans, yüksek lisans ve doktora eğitiminin verilmesi.

Protestan toplumu içinde bu konuda tek bir çözüm reçetesi veya tek bir talep yok. Ancak, devletin Hristiyan din görevlisi yetiştirmesi veya bu konuda yolu açması çok uzak bir ihtimal olarak görüldüğü için bu konuda pek bir beklenti olmadığı ve toplumun kendi olanakları içinde çözümler bulmaya çalıştığı gözlemleniyor. Öte yandan, devlet bu yönde bir adım atacak olsa, diyalog yoluyla karşılıklı olarak memnuniyet verebilecek bir çözüm için çeşitli alternatiflere açıklık mevcut görünmektedir.

Türkiye'deki geleneksel kiliseler için din adamı yetiştirme sorunu en öncelikli sorunlardan biri iken, sorununun Protestanlar için baskılayıcı ve ivedi bir sorun gibi görünmemesinin bir nedeni, din adamlığına ilişkin ilahiyat ve kilise gelenekleri konusundaki farklılıkları olabilir. Türkiye'deki Protestanlar arasında farklı uygulamalar olsa da, genel olarak kilise üyelerinin her biri ruhani veya ruhsal hizmet veren kişiler olarak görülür. Resmi bir eğitim alma ve çok katı bir ruhani eğitim süreci içine girme veya mutlaka lisans verebilecek bir ilahiyat eğitim kurumundan mezun olma şartı arama geleneği yoktur. Bunun yerine, kilise içi eğitim ve usta çırak ilişkisi veya yurt dışında ilahiyat okuluna gitme gibi seçenekler günün ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Öte yandan, görüşülen Protestanlar arasında, Türkiye'de Hristiyan ilahiyatı eğitimi verecek bir okulun

açılmasının tamamıyla olanaksız, “olmayacak bir şey” olarak görülüyor olması, kendi başına dikkat çekici ve toplum üyelerinin eşit olmayan vatandaşlar olarak durumlarını ne kadar kabullenmiş olduklarını ortaya koyan üzücü bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

b. Din Dersleri ve Çocuklar

İnanç özgürlüğü çerçevesinde, çocukların durumunu anlamak ve onların sesini duyurmak saha çalışmasının öncelikli

amaçlarından biri olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, yapılan görüşmelerde, hem anne babalara hem de görüşmelere katılan çocuklara, çocukların durumunu anlamaya yönelik sorular soruldu. Görüşmelerde aktarılanlar, çocukların, devlet okullarındaki zorunlu din dersleri çerçevesinde büyük sıkıntı, zorluk, sıkışmışlık ve çaresizlik yaşamakta olduklarını ortaya koymaktadır. Ülkemizde Hristiyanlar ve Museviler kimliklerinde yazmak koşulu ile zorunlu din derslerinden muaf olma hakkına sahiptir.

Diyarbakır’da lise birinci sınıfa devam eden bir kız öğrenci, kendisi ve ailesi Hristiyan olduğu için din derslerinden muaf olma hakkı olduğu halde, ‘Din derslerine girmek istiyorum’ diyor. “Neden?” diye sorulduğunda şöyle anlatıyor: “Derste Hristiyanlar hakkında anlatılan yanlış şeylere itiraz etmek istiyorum. “Hristiyanlar Müslümanlar’ı öldürüyor,” diyorlar. Ben diyorum ki, Malatya’da Hristiyanlar Müslümanlar’ı mı öldürdü? Bana diyorlar ki, “Onlar ne yaptı biliyor musun? Kaç kişiyi Hristiyan yaptılar!” Bunlar eski okulunda olanlar. Yeni okulunda yine din dersine giriyor. Bu kez öğretmen kendisiyle doğrudan tartışmaya giriyor. “İncil’de, Meryem Allah’la ilişkiye girmiştir, diye yazıyor” diyor öğretmen, öğrenci, “Yok hocam, yazmıyor, siz İncil’i okudunuz mu?” diye soruyor. Öğretmen, “Okudum” diyor ama kızıyor. En son, öğretmen koridorda arkasından, “Müslüman ol, seni Müslümanlığa davet ediyorum,” diye bağıyor. Babası okula gelip öğretmenlerle görüştüğünden sonra artık din derslerine girmediğini, öğretmeniyle girdiği tartışmadan ötürü diğer arkadaşlarının da kendisine karşı tavır aldığını anlatıyor. Kendisine ve inancına saygı duyulduğunu hissetmiyor.

Bireysel inanç dünyalarında aile seçimlerinden uzaklaşmış çocuk veya gençlerin durumu özel bir durum teşkil ediyor. İki erkek öğrencinin anne babaları Hristiyan değil. Ağabeyleri aracılığıyla Hristiyanlık’ı tanıyıp inanmışlar. Bu nedenle kimliklerinde İslam yazıyor, 18 yaşından küçük oldukları için kimliklerindeki din hanesini değiştirme hakları yok ve din dersinden muaf değiller. Her ikisi de lise üçüncü sınıf öğrencisi. Biri Hristiyan olduğunu din öğretmenine söylemiş. Herhangi bir sorun yaşamıyor. “Din öğretmeni anlayışlı” diyor. Diğer, çok sorunlu bir gençken, Hristiyan olduktan sonra yaşamında olumlu yönde büyük değişiklikler olduğunu ve değişimin nedenini soranlara Hristiyan olduğu için değiştiğini anlattığını paylaşıyor. Yaşadığı bir deneyimi şöyle aktarıyor:

“Bir gün eski arkadaşlarım çağırdılar, birlikte yürüyüp konuşurken beni bir inşaat alanına çektiler. “Hristiyan mısın?” diye sordular. Birinin elinde

sopa, dördü beni tuttu, ikisi dövdü ve biri “yapmayın” dedi. “Ben buyum” dedim. “Gidin bu şehirden” dediler. Böyle bir olayı bir kere yaşadım. Şikayet etmedim. Okula döndüm. İsteyenlere İncil veriyorum, inancımı anlatıyorum.”

Hristiyan bir aileden gelen birinci sınıf öğrencisi F., din derslerinden muaf olması için okula dilekçe verdikleri halde “sınıfta bırakırız” dedikleri için derse girmeye, sınavlara girmeye devam ettiğini anlatıyor. Din derslerinden muaf olma hakkı olduğu hatırlatıldığında bunu bilmediğini söylüyor. Hristiyan olduğu için arkadaşlarının kötü davranışlarına maruz kalıp kalmadığı sorulduğunda üzgün ve biraz da yılgın bir şekilde, “Sana su içmek haram diyorlar” diye deneyimini dile getiriyor. Bir lise son sınıf öğrencisi, annesinin sonradan Hristiyan olduğunu, babasının ise ateist olduğunu ve bu nedenle kendisinin kimliğinde hala İslam

yazdığını anlatıyor. Dolayısıyla, Hristiyan olduğu halde din dersinden muaf değil. Sekizinci sınıftayken Hristiyan olduğunu öğrendiklerinde arkadaşlarının kıştırıp dövmek istediklerini anlatıyor. “Dikkatli olmaya çalışıyorum” diyor. Bir keresinde bir arkadaşına İncil verdiği için uyarı almış. “Din dersinde öğretmenler Hristiyanlık hakkında yanlış bilgi verdiğinde itiraz ediyorum” diye anlatıyor.

Diyarbakır’da görüşülen çocukların çoğunluğu, sınıftaki varlıklarının öğretmenin Hristiyanlık hakkında yanlış bilgiler vermemesine yardımcı olduğunu düşünüyorlar. “Din dersi herkes için seçmeli olsa, ne yapmak isterdiniz?” sorusuna çocukların yanıtı çarpıcı ve düşündürücü: “Yine de din dersine girerdik, çünkü Hristiyanlık hakkında söylenen yanlış şeylere karşı çıkmak isterdik,” diyorlar. İtiraz ettiklerinde, her zaman yalnız kalmalarına, kimsenin onlardan taraf çıkmamasına ve genellikle itiraz sonrasında arkadaşlarından olumsuz sözler işitmelerine ve inançlarına saygı duyulmamasına karşın inançlarını savunmak, inançlarıyla ilgili gerçekleri anlatmak istiyorlar.

H., Haber Türk Gazetesi’nde kendisiyle ilgili haber çıktığını anlatıyor:

“Öğretmen ‘kelime-i şehadet’ getirmedim için dövdü. Aslında sınıftaki tüm çocuklara sıra dayadı. Aslında ben ve ailem Hristiyanız. Muaf olmam için babam dilekçe verdi ama okul dikkate almadı. Okulda bana ‘gavur’ diyorlar bir de, ilk derste ‘filla’ demişlerdi. ‘Hristiyan Ronaldo’ diyorlar.

İstanbul’da yaşayan bir baba, kendisinin kızını din derslerinden muaf yapmak istediğini ancak eşinin, “katılsın yoksa dışlanır” kaygısıyla kızlarının din derslerine katılmasını istediğini anlatıyor:

“Ancak Hristiyan olduğu bilindiği için kızım, hem öğretmen hem de arkadaşlarının sözleri ve davranışlarından ötürü sıkıntı çekiyor.

Okul müdürü ise çaresiz, ‘biz bir şey yapamayız’ diyor. Yani, derse katılsa da dışlanıyor. Seneye muaf olması için dilekçe vereceğiz.”

Başka bir genç sosyal açıdan baskı görmemek için din dersine giriyor, kendi kimliğini açıklamıyor ve bütün dinsel uygulamalara katılıyor.

Öyle görünüyor ki, öğretmenler ve idarecilerin rolü anahtar. İstanbul’da ilköğretim çağında iki çocuğunun muaf olması için dilekçe veren bir baba, oğlunun sorun yaşamadığını, kızının ise “Gavur!” diye yaftalandığı için epey sıkıntı çektiğini, ağladığını anlatıyor. Öğretmen haberdar edilince, konuşuyor, adım atıyor ve sorun çözülüyor.

Türkiye’de okullarda uygulanmakta olan din dersleri konusu uzun süredir tartışılıyor. Bu tartışmaya çocukların düşüncelerinin, deneyimlerinin ve arzularının da dahil edilmesi gerektiği görülüyor. Bu gençlerin hem kendi inançları, hem de din dersleri konusunda kendi görüşleri olabiliyor. Din dersinin sadece kitapların içeriğine göre değerlendirilmemesi gerektiği de görülüyor. Kitap içeriklerinde sorun olmasa da, öğretmenlerin bu içeriklere ekledikleri ‘içerik’, öğretmenlerin tutumları, farklı inançlar hakkında yorumları ve farklı inançlardan çocuklara karşı tutumlarının da çok önemli ve etkili olduğu ortaya çıkıyor. Çocukların ve gençlerin anlattıkları, öğretmenlerin bazılarının çok anlayışlı, bazılarının ise neredeyse çocukça bir şekilde öğrencilerle tartışmaya girebildiğine işaret ediyor.

D. Ayrımcılık

Ayrımcılık konusunda en fazla öne çıkan izlenim, ayrımcılığın, Protestanlar tarafından şikayet konusu dahi olmayacak kadar ‘kanıksanmış’, ‘normal’, ‘zaten düzeltmek için bir şey yapmanın mümkün olmadığı bir konu’ olarak görülüyor olması.

Söz konusu işten çıkarılmalar olduğunda, kişinin, işten çıkarılma nedeninin

Hristiyan olması olduğunu ispatlamakta yaşayacağı zorluğun en büyük sorun olduğuna işaret ediliyor. Görüşülen katılımcılar arasında kimsenin böyle bir girişimi olmamış. İşten çıkarılmanın yanı sıra, iş yerinde, inançlarından ötürü müdürlük veya şeflik gibi konumlara getirilmediklerini paylaşıyorlar. Oldukça prestijli bir devlet kurumunda çalışan bir bayan, arkadaşı olan bir yöneticiden, gerekli yeterliliğe sahip olduğu halde, Hristiyan olduğu için üst düzey bir konuma getirilmediğini öğrendiği anlatılıyor. Şikayette bulunmuyor, çünkü şikayet ederse benzer bir kurumda iş bulamayacağına inanıyor. Daha sonra, aynı alanda özel sektörde iş bularak, çalışmak istediği üst düzey konumda bir görevde çalışabiliyor. Devlet memuru olarak çalışan iki kişi, sendikalaşmanın önemine dikkat çekiyor ve sendikaların güçlü olduğu yerlerde memurların inançlarından ötürü ayrımcılığa uğramalarının daha zor olduğunu anlatıyorlar. Devlet sektöründe belirli meslek alanlarında çalışmalarının ve belirli üst düzey konumlara gelmelerinin istenmediği ve bunun engellendiğine ilişkin ortak bir görüş var.

Ayrımcılık konusunda şikayetten kaçınmanın bir nedeninin de, “ailelerini koruma” kaygısı olduğu dile getiriliyor. Özellikle küçük yerlerde ayrımcılıktan şikayetçi olmanın, ilişkilerin daha küçük bir çerçeve içinde yürümesinden ötürü, aileyi olumsuz bir şekilde etkilemesinden çekiniliyor. Hristiyan olan aile bireyinden ötürü, Hristiyan olmayan aile bireylerinin de zaman zaman sorun yaşaması da ilginç bir örnek. İş başvurularında istenen aile toplum kağıdında, diğer aile bireylerine ait bilgilerin ve “din değiştirmiştir” gibi ifadelerin yer alması, kişisel hayatın mahremiyeti ilkesine aykırı. Bunun yanı sıra, hem Hristiyan olmayan aile bireylerini zor durumda bırakabiliyor, hem de Hristiyan olan kişinin aile içinde yaşadığı baskıyı artırıyor.

Kamu görevlileri her gün Hristiyanlar’ı ilgilendiren kararlar almaktalar. Bu kararlar kısmen belirli kriterlere göre, kısmen ise “takdir” hakkı kullanılarak alınıyor. Bu idari

kararlar, kimi zaman Protestanlar’ın durumlarına uygun olmayan kriterlerin yanı sıra (ibadet yerleriyle ilgili yerine getiremeyecekleri koşullar gibi) takdir alanına giren ve Protestanlar’ın lehine sonuçlanan veya uzatılan karar süreçlerini de içeriyor. Türk vatandaşı iken Hristiyanlık’a geçen bir kişi, Amerikalı olan eşinin Türk vatandaşlığına geçmesi için yaptıkları başvuru sırasında yapılan görüşmede, “Eşiniz Hristiyanlık’a geçmenizde rol oynadı mı?” sorusunun sorulduğunu ve “kamu güvenliği” gerekçesiyle eşinin vatandaşlık başvurusuna olumsuz yanıt aldıklarını anlatıyor.

Bireysel olarak yaşanan ayrımcılığın yanı sıra, topluluk olarak kullanılan haklarla ilgili olarak da ayrımcılıkla karşılaşılıyor. Bir topluluk önderi, kilise binalarıyla ilgili olarak Büyükşehir Belediyesi’ne yaptıkları başvuruya birkaç yıldır cevap alamadıklarını, zaman zaman başvurularını takip etmek amacıyla bilgi almak istediklerinde sadece, “üzerinde hala çalışıldığı” bilgisinin verildiğini anlatıyor.

Ayrımcılık konusunda yasalarda yapılan olumlu düzenlemelere karşın, bu alanda adalete erişim konusunda ciddi bir sıkıntı olduğu ortaya çıkıyor. Protestan toplumu özelinde ise en büyük sorunların ayrımcılığın kanıksanması, ayrımcılık konusunda yasal güvenceler konusunda yeterli bilgiye sahip olunmaması ve ayrımcılık konusunda yargı yoluyla atabilecekleri adımların kendilerinin daha da marjinalleşmesine yol açacağı korkusu olduğu söylenebilir.

E. Algılar; Devletin, Toplumun ve Medyanın Bakış Açısına İlişkin Algı

‘Misyoner’ dendiğinde Türkiye’deki insanların kafasında genel olarak, ‘Türkiye’yi bölmeye çalışan kişi veya grup’ izlenimi oluşuyor. Bir katılımcı buna karşılık şöyle diyor, “Toprakta gözümüz yok, sadece insanlara İsa Mesih’i göstermek istiyorum”. “Bazı kamu yetkilileri yardımcı oluyor ama genel olarak devletin öz yapısında, Hristiyanlar truva atıdır”, diye bir

düşünce var” diyor İstanbul’dan bir topluluk önderi. Artık “terörle mücadele” kapsamında görülmemeleri gerektiğini düşünüyor. “‘Dış güçler’ deyimi geçmişteki deneyimlerden kaynaklanıyor” diyor başka bir katılımcı. Devletin konuya politik baktığı ve politik bir amaç güttüklerini varsaydığı konusunda yaygın bir görüş var. “Politik bir amacımız yok! Bunu nasıl aşabiliriz?” diye soruyor bir kişi. Geçmişte yaşanan olumsuz bazı deneyimlerin ve bunlarla ilgili yargıların yükünü bugün taşıdıklarına inanıyor. Önyargıların yeni kuşaklara aktarılması konusunda eğitimin önemli bir rol oynadığına, bu noktada özellikle tarih anlatılarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dikkat çekiliyor. Yaptıklarının siyasal bir amacı olmasa da, devlet kurumları ve toplum için siyasal bir anlam taşıdığı açık.

Bir başka topluluk önderi yaşadığı bir olayı anlatıyor:

“Emniyet Müdürü çağırdı, gittik. Kaç kişi toplanıyorsunuz vs. diye birçok bilgi istedi. Sonra da, ‘Eskiden olsa kapatırdık sizi ama artık serbestsiniz’ dedi.”

Bir kilise önderi, bir emniyet görevlisinin sivil giyimli olarak işyerine geldiğini ve “bu adam vatan haini” diyerek işverenden işine son vermesini istediğini anlatıyor. “Bazı kişiler kendilerini kanunun üstünde görüyor. Biz de bir şey ispat edemiyoruz. Sonra işveren isteneni

yapmadığı için onun üzerine gittiler” diye devam ediyor.

Her Hristiyan erkeğin devletle yakın ve uzun soluklu ‘karşılaşması’ kuşkusuz askerlik döneminde gerçekleşiyor. Bu noktada kişilerin deneyimleri farklılık gösteriyor ve etkileşim içinde oldukları üsleri ve askerlik arkadaşlarının kişisel yaklaşımlarına bağlı oluyor. Kimi hoşgörülü, kimi değil. Öte yandan, bir de askerlikte karşılaşılan ve ‘resmi’ bir yanı olan bir tutum da var. Bu da eğitim sürecindeki askerlere güvenlik ve ulusal tehdit hakkında verilen seminerlerde somutlaşıyor. Bu kapsamda, birçok kişi misyonerlik hakkında bir sunum yapıldığından, hatta tanıdıkları bazı kilise önderlerinin fotoğraflarını bu sunum içinde gördüklerinden söz ediyor. Bir kişi böyle bir sunumda, ‘devleti bölmeye çalışan’ kişi olarak gösterilen, saygı duyduğu ve tanıdığı bir kilise önderinin hala devletin sağladığı korumalar eşliğinde kilisesinde ruhsal hizmetine devam ettiğini anlatıyor. Bu noktada gerçek bir çelişki ortaya çıkıyor. Bir yanda herhangi bir suçtan ötürü kovuşturmaya uğramamış bir Hristiyan ulusal tehdit olarak bir devlet kurumunda örnek olarak gösteriliyor. Diğer yanda ise, bu kişi tehdit aldığı ve kendisine yönelik bir saldırı planı polis tarafından ortaya çıkarıldığı için aynı devletin koruması altında. Bu da, Hristiyanlar konusunda devlet kurumları ve görevlileri arasında tutarlı bir yaklaşım olmadığını ortaya koyuyor.

Genç bir Hristiyan, askerde denetim sırasında dolabında İncil bulunduğunu anlatıyor. Komutan çağırmış. Misyonerlerle ilgili bir sunum göstermiş. “Böyle misin?” demiş. Bir parçası olduğu toplumun böylesi bir yıkıcı planın parçası olarak resmedilmesi karşısında şaşırarak genç, “Komutanım ben öyle değilim. Vatanımı seviyorum” diye cevap vermiş. Komutan bunun üzerine babasını aramış. Babası oğlunun Hristiyan olduğunu biliyormuş, dolayısıyla herhangi bir sorun olmamış. “Artık gözümden düştün” demiş komutan ve kısa bir süre içinde görev yeri değiştirilmiş. Son birkaç ayını oldukça zor bir görev yerinde gerçekleştirmiş.

Medya ve siyasetçiler veya Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devlet kurumları tarafından, misyonerlik hakkında yapılan açıklamalar karşısında bir yandan tepki ama daha çok çaresizlik ve güçsüzlük duygusunun öne çıktığı görülüyor. Bu açıklamalar

karşısında, kendilerini ifade etmelerinin, açıklama yapmalarının veya yanlış olduğunu düşündükleri algı ve açıklamalara cevap vermelerinin bir yolu yok. Ne televizyon kanallarında seslerini duyurabiliyorlar, ne siyasetçiler tarafından muhatap alınabiliyorlar,

ne de devlet kurumlarına erişme olanakları var. Eskiden ibadet yerlerine yapılan baskınlar sırasında elde edilen film veya başka materyallerin medyaya servis edildiğini söylüyorlar. Protestanlar ve misyonerlikle ilgili haberlerin reyting aracı olarak görüldüğü görüşü oldukça yaygın bir görüş. “Ürkek davranıyoruz, yanlış veya hakaret içeren sözler ve yazılar karşısında bir şey yapamıyoruz” diye özetliyor bir katılımcı. İnternet ortamında kendilerine yönelik karalama kampanyasının çok güçlü olduğunu ve bu kampanya aracılığıyla halk yanlış bir şekilde bilgilendirilerek Hristiyan topluma karşı şüphe ve düşmanlıklarının beslendiği düşünülüyor. Özellikle “küfüre” varan ifadelerin devletin ilgili kurumları tarafından denetlenmesi bekleniyor.

Devlet tarafından eşit vatandaş olarak görülmediklerine ilişkin yaygın bir düşünce var. Bu, neredeyse görüşülen tüm katılımcılarda *varsayılan* bir durum gibi ortaya çıkıyor. Örneğin, TRT’den söz açılıyor. Hristiyanlar’ın bayramlarında bile, tüm dinlere eşit mesafede durduğunu söyleyen devletin kanalında özel program yapılmamasına gücenildiği görülüyor. Bir de, Hristiyanlar veya misyonerlik hakkında programlarda hiçbir şekilde Hristiyanlar’ın çağrılmaması, onlara tartışmaya katılma ve kendi görüşlerini ortaya koyma şansı verilmemesi TRT’nin tarafsız bir kurum olmamasının bir işareti olarak görülüyor. Öte yandan, özel kanallar tarafından çağrıldıkları televizyon programlarında da hedef haline getirildiklerinden bahsediyorlar, “Programı yapan kişi tarafsız davranmıyor, reyting kaygısıyla programı şova dönüştürüyor” diye paylaşıyor bir katılımcı. Bu nedenle, televizyon programlarına çıkma konusunda bir çekince ve isteksizlik var.

“Siyasetçilerin sözleri Hristiyanlar’ı karalayarak popülarite kazanmaya yönelik,” diyor bir katılımcı. Bunun nedeni ise genel olarak toplumda Hristiyanlar’a karşı olumsuz bakış açısıyla ilişkili görülüyor. Politikacılar toplumun hassas olduğu Hristiyanlar veya misyonerler gibi konularda halk arasında

popülarite kazanmalarını sağlayacak söylemlerde bulunuyorlar. Sonuç olarak toplumdaki olumsuz önkabuller besleniyor ve içinden çıkılmayacak bir hoşgörüsüzlük döngüsü oluşuyor.

Malatya katliamından sonra bazı devlet yetkilileri ve yerel yöneticilerin tutumlarında bir değişiklik olduğuna ilişkin bir izlenim var. Görüşülen topluluklar, özellikle kolluk kuvvetlerinin ve atanmış ve seçilmiş yerel yetkililerin, son birkaç yıldır, eskisine göre daha hoşgörülü bir yaklaşım içinde olduklarını belirttiler. Ne var ki, “hoş davranıyorlar ama sonuç yok” diyor İstanbul’dan bir kilise önderi. Buldukları bölgedeki bir arsanın imar planında dini tesise çevrilmesi için başvurularına sıcak bakan belediye, arsayı dini tesis alanına çevirmiş ancak kısa bir süre içinde bu alanda cami temeli atılmış. Görünen o ki, söz konusu bir izin veya birçok işlem ve farklı kamu yetkililerinin kararlarını gerektiren bir süreç olduğunda, kimi görevliler hoşgörülü yaklaşımlar sergilese de, tüm süreci tamamlayıp “hakkı kullanabilmek” mümkün olmuyor.

Toplumun genelinde Hristiyanlar’a karşı hoşgörüsüzlük ve güvensizlik olması karşısında derin bir üzüntü olduğu görülüyor. Bir katılımcı duygularını şöyle ifade ediyor:

“Sanki Müslümanlar bu ülkede asıl ve belirleyici vatandaşlar, biz ise her zaman, kuşkuyla bakılan, ‘makbul vatandaş olduğumu’ ispatlaması gereken kişileriz. Kimliğimizi özgürce yaşayamıyoruz. Birçok kişi, kendisine sürekli olarak otosansür uyguluyor. Neden? Çünkü Hristiyan olduğumu söylese ya da eşitliği talep etse, vatandaşlar, devlet, medya üzerine gelmeye ve karalamaya hazır ve bu güce sahip. Hristiyanlar’ın ise kendilerini anlatacakları araçlar veya bu güçleri yok. Türkiye devleti din konusunda, tüm dinlere kesinlikle aynı mesafede değil. Aksine, belirli bir dini görüşü parasal olarak, politik söylemlerle ve devlet olanaklarıyla

destekliyor. Bunun dışındaki dini görüşlere ise ya hamî ya da kısıtlayıcı bir hakem gibi yaklaşıyor. Yani tarafsız ve eşit değil. Aynı düşünceyi on yıllardan beri halka işliyor. Bu nedenle halktaki hoşgörüsüzlük öğrenilmiş ve öğretilmiş bir şey. zm ne derseniz, çözüm için önce ortada bir sorun olduğunu devletin kabul etmesi gerekiyor. Oysa devlet ne zaman bir hoşgörüsüzlük olsa, 'münferit bir olaydır' diyerek açıklıyor. Birçok anket ise Türkiye'de gayrimüslimlere karşı büyük bir hoşgörüsüzlük olduğunu ortaya koyuyor."

Genel hoşgörüsüzlüğün, belki de hoşgörülü olacak insanları bile hoşgörüsüzlüğe ittiği gözlemleniyor. Örneğin, sahip olduğu bir binayı, yıllardan beri Hristiyan bir yayınevine kiralamış olan seküler bir vakıf, medyada "misyonerleri desteklemekle" yaftalandığı için yayıneviyle kira anlaşmasını feshetmek istiyor. Mülk sahipleri gayrimenkullerini, Hristiyan bir kitapçı veya kilise olarak kullanılmak üzere kiralamak istemiyor. Hoşgörüsüzlük hoşgörüsüzlüğü doğuruyor. İstanbul'daki bir kilisenin nderi, "Toplumumuz bize karşı önyargılı, kindar ve küçümser bir yaklaşıım içerisinde" diyerek gözlemini paylaşıyor.

Geleceğe nasıl bakıyorsunuz? "İmanımızdan ötürü umudumuz var."

Bir katılımcıdan özeleştiri de geliyor: "Kendi iimize kapanıyoruz, belki de kendimizi tanıtmadığımız için hakkımızdaki negatif bakış açısına katkıda bulunuyoruz." zellikle Hristiyanlık'ın mesajının duyurulması konusunda kullanılan yöntemlerin toplumdaki hassasiyetleri göz önünde bulundurmadığı

söyleniyor. Hatta bazılarının halkı kışkırtıcı semboller kullandığı hatırlanıyor (Türk bayrağı üzerindeki yıldızın ha şekline çevrilmesi gibi). Bazı yabancıların İncil'i her yerde dağıtarak fazla kışkırtıcı davrandıklarına işaret ediliyor.

IV) Çözüm Önerileri

Hükümete Öneriler

- Düşünce, din ve inanç özgürlüğü, Türkiye’de uluslararası hukuk standartları ölçüsünde güvence altına alınmalıdır. Bu amaçla, Türkiye’nin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 18, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 9 ve Türkiye’nin de kabul ettiği 1981 BM Din ya da İnanca Dayalı her türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirgesi’nde ifade edilen hakların hayata geçirilmesi, demokratikleşme hedefleri içinde öncelikli bir hedef olmalıdır.
- Hükümet her felsefi düşünce, din ve inanca eşit uzaklıkta olma değerini ve tarafsızlık ilkesini gerçek anlamda hayata geçirmelidir.
- Başta Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam Hatip Liseleri ve Yüksek Öğrenim Kurumu bünyesindeki İlahiyat Fakülteleri aracılığıyla Türkiye’deki Sünni Müslüman kesime sunulan dinsel kamu hizmetinin yarattığı eşitsizlik göz önünde bulundurularak, diğer din ve inançlara mensup vatandaşlar için eşitliği sağlamanın yolları aranmalıdır.
- Siyasetçiler, Protestanlar’a karşı karalayıcı, ötekileştirici söylemler kullanmamalıdır. Protestanlar ulusal tehdit olarak algılanmamalıdır.

Yasal Düzenlemeler ve Yasaların Uygulanmasına İlişkin Öneriler

- Dernekler Kanunu’ndan yapılan değişiklikler Protestanlar’ın tüzel kişilik

konusunda ihtiyaçlarını bir ölçüde karşılamış olsa da, bu konuda uygulamada yaşanan sorunlar giderilmelidir.

- Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri, sorunlara demokratik ve hukuka uygun çözümler üretebilmek için, Protestanlar’ın temsilcileri ve Protestanlar tarafından oluşturulan tüzel kişilerin hukuki temsilcileriyle düzenli olarak görüş alışverişinde bulunulacak kanalları oluşturmalı ve açık tutmalıdır.
- Nefret Suçları hakkında gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Buna ek olarak, nefret suçları izlenmeli, kaydedilmeli ve veriler yıllık olarak Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanmalıdır. Ortaya çıkacak veriler ışığında nefret suçlarına maruz kalan kesimleri korumaya ve bu kesimlere karşı hoşgörüsüzlüğü ortadan kaldırmaya yönelik politikalar oluşturulup hayata geçirilmelidir.
- Kamu makamları, kolluk kuvvetlerinin din özgürlüğü konusunda eğitimi de dahil olmak üzere, Protestanlar’ın dini ibadetlerini ve “tebliğ” faaliyetlerini, demokratik bir toplumda ve uluslar üstü insan hakları hukukunda kabul edilen standartlara uygun olarak, özgürce gerçekleştirebilecekleri ortamı yaratmak için gerekli tedbirleri almalıdırlar.
- Nüfus kayıtlarında ve kimlik belgelerinde din veya inanç kaydı ve ibaresi kaldırılmalıdır.
- İçişleri ve Adalet bakanlıkları, ilgili personelini, gayrimüslim vatandaşların

din ve inanç özgürlüğünden doğan hakları konusunda bilgilendirmeli, olası hak ihlallerinin yaşanmaması için önleyici çalışmalar yapmalı ve denetlemelidir.

- Günümüzde, Protestanlar'ın en yaygın sorunu ibadet yerlerinin yasal olarak ibadet yeri statüsüne sahip olmamasıdır. İbadet yerleri edinmelerinin önündeki engeller kaldırılmalı, Protestanlar'ın da içinde bulunduğu gayrimüslimler için, 'küçük kilise' kurabilmek gibi esnek bazı seçenekler oluşturulmalıdır.
- İbadet yerlerine ilişkin yasal mevzuat ve uygulama sadece Protestanlar'ın değil, Türkiye'de mevcut tüm dini grupların inançları, ihtiyaçları ve koşulları dikkate alınarak esnek bir hale getirilmelidir. Özellikle, belediyelerin 2500 m² koşulu gibi, yerine getirilmesi mümkün olmayan koşullar, ibadet yeri kurma hakkının önünde büyük bir sorun teşkil etmektedir. Örneğin, ortalama üye sayıları otuz ila kırk kişiden oluşan Protestan toplulukları için daha küçük ibadet yerleri kurabilmenin yasal yolu açılmalıdır.
- Belediyelerin ibadet yeri tahsis kararlarında daha eşitlikçi, tarafsız, kolaylaştırıcı olmaları ve azınlıkta olan dini grupların ibadet yeri ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaları sağlanmalıdır.
- Mülki amirin izin kriterleri açık, yasal, herkes tarafından bilinen ve öngörülebilir bir şekilde şeffaf hale getirilmelidir.
- Belediye veya Kültür Bakanlığı'nın envanterinde bulunan ve ibadet yeri olarak kullanılmayan tarihi kiliselerin Hristiyan cemaatler tarafından kullanılmasına olanak tanınmalıdır.
- Din ve inanç konusunda ayrımcılığa maruz kalan Protestan kesim

arasında bu konuda farkındalık olmadığı ve Protestanlar'ın ayrımcılıkla mücadele mekanizmaları ve yasal çareler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Ayrımcılıkla mücadelenin hayata geçirilebilmesi için başta kamu görevlilerinin denetlenmesini kolaylaştıracak mekanizmaların oluşturulması gereklidir.

- Ayrımcılıkla mücadele konusunda, uluslararası hukuk standartlarını hayata geçirmeye yönelik ulusal bir program hazırlanmalıdır.
- Zirve Yayınevi katliamı ile ilgili olarak sürmekte olan dava, suçu işleyenlerle sınırlı kalmayarak, katliamın gerçekleşmesine katkıda bulunmuş tüm failerin ortaya çıkarılmasını sağlayacak bir şekilde sonuca ulaştırılmalıdır.
- Hükümet ve ilgili birimleri, Protestanları etkileyen konularda gerek ulusal düzeyde Protestan Kiliseler Derneği'yle, gerekse yerel düzeyde yerel kilise topluluklarıyla diyalog kurmalıdır.

Eğitim Alanına İlişkin Öneriler

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu olmaktan çıkarılmalı ve aynı saatlerde öğrencilerin seçebileceği alternatif dersler müfredata konmalıdır.
- Ders kitapları taranarak, genel olarak toplumun belirli kesimlerini incitici, karalayıcı ve düşmanlaştırıcı anlatım ve ifadeler çıkartılmalıdır. Hristiyanlar özelinde ise, özellikle sekizinci sınıf ilköğretim kitaplarının 'Ulusal Tehditler' bölümünde yer alan 'Misyonerlik Faaliyetleri' hakkındaki bölüm ivedilikle çıkartılmalıdır, çünkü bir insan hakkı olan düşünce, din ve vicdan özgürlüğünü gözetmemektedir ve devlet kurumlarının 'misyonerlikle'

suçladığı dinsel grupları hedef haline getirmektedir.

- Milli Eğitim müfredatında ve kitaplarda, özellikle tarih anlatımı, günümüzde çeşitli etnik ve dinsel gruplara karşı önyargı ve kuşku yaratıp bunları beslemeyecek şekilde yeniden gözden geçirilmelidir.
- Zorunlu din derslerinden muaf olan Hristiyan çocukların ve gençlerin okullardaki durumları yakın bir şekilde takip edilmelidir. Bu amaçla Milli Eğitim Bakanlığı, okullarda uygulayıcı olan öğretmenleri ve okul müdürlerini bilgilendirmeli, yönlendirmeli ve denetlemelidir.
- Okullarda farklı kimliklere sahip öğrencilerin kimliklerini özgürce yaşamalarına olanak tanıyacak çokkültürlü ortam anlayışı, müfredat içeriği, öğretmen eğitimi, uygulama ve çeşitli etkinlikler ve ilgili her alanda hayat geçirilmelidir. Bu amaçla somut adımlar ivedilikle atılmalıdır.
- Türkiye’de, her inançtan toplulukların, din görevlisi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla din eğitimi konusunda köklü bir değişime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konudaki kısıtlamalar ve eşitsizlik en kısa zamanda giderilmelidir. Protestanlar özelinde ise, Hristiyan vatandaşlara din hizmeti sağlamak amacıyla din görevlisi yetiştirmek ve Hristiyan ilahiyatı konusunda yüksek öğrenim ihtiyacını karşılamak amacıyla Hristiyan ilahiyatı öğretiminin nasıl yapılabileceği konusunda Türkiye’deki Hristiyanlarla çözüm odaklı bir diyalog başlatılmalıdır.

Basın ve Medyaya Öneriler

- Çoğulcu toplumlarda barış ve karşılıklı anlayışın sağlanmasında tarafsız ve objektif haberciliğin büyük bir öneme sahip olduğuna kuşku yoktur. Mevcut objektif habercilik ilkelerinin

uygulanması, toplum içinde güçsüz olan birçok kesim için hayati önem taşımaktadır. Toplumun geneli zaten tanımadıkları bu küçük gruplar hakkında televizyon veya gazetelerden ve İnternet sitelerinden öğrendiklerine göre bir yargı oluşturmaktadır. Bu nedenle, Protestanlar hakkında da, ötekileştirici ve karalayıcı haberlerden kaçınılmalıdır.

- Türkiye’de demokrasi ve insan haklarının korunmasının daha ileriye gitmesi için ifade özgürlüğünü kısıtlamaya yönelik girişimlerden çok, basın meslek grubu kendi iç denetim mekanizmalarını oluşturmalıdır.
- Objektif olma gereğini yerine getirmek amacıyla Protestanlarla ilgili haberlerde, Protestanlar’ın da görüşlerinin yansıtılmasına özen gösterilmelidir.
- Önyargılar nedeniyle sorunlar yaşayan ve topluma kendi seslerini duyurma araçlarına sahip olmayan tüm gruplar için geçerli olduğu gibi, Protestanlar hakkında da toplumu bilgilendirmek ve karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü güvence altına almak amacıyla, medyada, Protestanlar’ın sorunlarına ve bu toplumdan kişilerle röportajlara yer verilmesi teşvik edilmelidir.
- Başta TRT olmak üzere, yayın kuruluşları, Türkiye’deki farklı din ve inançların ve bu çerçevede Protestanlar’ın, dini bayramlarında özel programlara yer vermelidir. Bunu yaparken, ilgili din ve inancın ilahiyat anlayışı ve geleneklerini yansıtmaya özen göstermelidir.

